

GRUNDLAGD 1876 AV C. G. ESTLANDER

2013
T. 271
N 0015-248X

KULTUR EKONOMI POLITIK

Redaktion

Jutta Ahlbeck
Ansvarig huvudredaktör
Mia Franck
Redaktionssekreterare

Redaktionsråd

Nina Kivinen
Else-Britt Kjellqvist
Bengt Kristensson Ugglå
Tage Kurtén
Lennart J. Lundqvist
Kristina Malmö
Sverker Sörlin
Ulrika Wolf-Knuts
Ann-Carin Östman

Utgivare

Föreningen Granskaren r.f. Åbo
Ordförande Pia Maria Ahlbäck
Sekreterare Ann-Helen Berg
Kassör Marina Hamberg
Kasper Braskén
Mikael Lindfelt
Anna-Greta Nyström
Jutta Ahlbeck

Formgivning

Oy Graaf Ab

Tryckning

Oy Nord Print Ab

Kontaktuppgifter

finsktid@abo.fi
www.abo.fi/public/finsktidskrift

<i>Chefredaktör Jutta Ahlbeck</i> Idrott, ideal och utopi	5
--	---

Artiklar

<i>Mikael Lindfelt</i> Kampen om idrottens samhällsnytta – några iakttagelser	7
--	---

<i>Jan Wickman</i> Nationella hjältar som sexobjekt?	21
---	----

<i>Antti Laine</i> Landskampen Finland–Sverige i kvällstidningars sportjournalistik	33
---	----

<i>Kenth Sjöblom</i> ”... Styrka båtar föga, der vett ej finns” – Helsingfors Gymnastikklubbs kamp för den mångsidiga idrotten under sent 1800-tal	43
---	----

<i>Judith Meurer-Bongardt</i> Varför Hagar Olsson? Varför utopi?	55
---	----

Granskaren

<i>Mia Österlund</i> Barnet, förpackningen och konsumtionen	65
--	----

<i>Ingrid Nylander</i> Islam i dagsaktuella debatter	68
---	----

<i>Svante Lundgren</i> Sionismen i kris	71
--	----

<i>Jonas Kujanpää</i> Liv och död – en tibetansk uppfattning	76
---	----

Idrott, ideal och utopi

Temat för detta nummer av *Finsk Tidskrift* är idrott, något som för den enskilda individen kan fungera som lek, motionsform, tävlingsgren, självförverkligande eller som medel att påverka kropp och själ, men idrotten har alltid även sociala, historiska och kulturella betydelser. Således är sport inte bara en personligt utförd praktik, utan ett fenomen som är tolkat, förkroppsligat och samhälleligt förankrat.

Mikael Lindfelt behandlar (elit)idrottens samhällsbetydelse och dess nytta. Idrotten har alltid både ett inifrån- och ett utifrån perspektiv, där inifrånupplevelsen handlar om idrottens grundläggande egenvärde, medan utifrånperspektivet hänvisar till sociokulturella tolkningar av idrottsbetydelser. Enligt Lindfelt bär aktörerna inom idrottskulturella institutioner ett ansvar att värna om idrottskulturens kärlek till själva idrotten för att idrotten skall kunna framstå som tillförlitlig. Idrottskulturen behöver ”en föreställning om idrottens egentliga onytta för att den ska kunna vara nyttig på ett trovärdigt sätt”, skriver Lindfelt.

Den idrottande, presterande kroppen är ett föremål för inte bara beundran utan även sexualisering. Jan Wickman diskuterar sexualiserande medierepresentationer av manliga idrottare ur maskulinitets-, nationalitets- och etnicitetsperspektiv. Erotiseringen av idrottsmän begränsas idag emellertid inte till män av annan etnicitet eller s.k. metrosexuella, utan smyger sig in i idrottsrapporteringen. Wickman påpekar dock att nationalistiska känslor kopplade till sport bidrar till spänningar som förekommer kring

sexualiserade representationer av idrottsmän som bryter mot traditionell maskulinitet.

Den klassiska idrottskampen mellan Finland och Sverige står i fokus hos Antti Laine, som granskar kvällstidningars sportrapportering från ett sommar- och ett vinter-OS. Laine visar på både likheter och skillnader i ländernas rapportering. Bägge länders sportjournalistik var klart etnocentrisk och kvällstidningarna riktade sitt huvudsakliga intresse mot manliga idrottare. De svenska tidningarnas sportsidor var emellertid antalsmässigt mycket större och tenderade att dramatisera idrottsfenomen kraftigare. Laine diskuterar ländernas olika kontexter, resurser, tidningarnas inbördes konkurrensupplägg och idrottsmarknadens betydelser.

Kenth Sjöblom tar oss tillbaka till slutet av 1800-talet, till Helsingfors Gymnastikklubbs (HGK) och dess "turnare", dvs. de manliga gymnasterna. Turnarnas utopistiska ideal var en allround idrottsman som presterade med både kropp och själ. Som en motreaktion till den allt mer resultat- och tävlingsfixerade moderna sporten, diskuterar Sjöblom HGK:s kamp för en mångsidig idrott som inte skulle handla om "rekordjakt". Under 1900-talets första decennium började dock antalet medlemmar minska och nya idrottsformer attraherade den yngre generationen.

För att ytterligare betrakta ett historiskt och kulturellt väsentligt material, erbjuder *Finsk Tidskrift* även på en "bonusessä" i form av Judith Meurer-Bongardts *lectio preacursoria* som behandlar författaren Hagar Olssons utopiska tänkande. Olsson karakteriserade sin moderna litteratur som "en realism för utopister" – en nyrealism nära besläktad med filosofen Ernst Blochs utopibegrepp. I detta tänkande var en litteratur som endast visar världens missförhållanden lika orealistisk som en litteratur som begränsar sig till idyllen.

Med dessa essäer önskar *Finsk Tidskrift* sina läsare en rörlig höst.

Jutta Ahlbeck

Åbo, september 2013

Kampen om idrottens samhällsnytta – några iakttagelser

Mikael Lindfelt

Låt mig inleda med att ge en bild ur elitidrottens värld. Det är en idrottslig händelse: en idrott, en händelse, en kontext: Avslutningen på ishockey-VM 2011. Jag använder denna bild för att inledningsvis belysa en aspekt av *frågan* om idrottens nytta på ett mera generellt och principiellt plan.

Han är helt slut, på alla sätt, fysiskt och mentalt, men han går uppenbarligen på högvarv. Blicken är samtidigt både skärpt och ofokuserad, kroppshållningen stolt och sliten, men möjligheten att missta sig om glädjen som sprider sin doft i näromgivningen är obefintlig. Ingen tvekar om killen som gett allt på plan, ingen undrar. Alla vet att så utstrålar en överlycklig idrottsstjärna efter en högst lyckad insats.

Slutsignalen har just ljudit. Hjälmars, handskar, klubbors slängs vilt omkring och alla rusar fram till det gruppkrampkalas som är lagidrottens ultimata symbol för lagets seger. Några gråter, andra håller för tårar. Äntligen. Världsmästare. Turneringens sista match var kanske den bästa, den nionde matchen på 14 dagar.

Där står han, stundom omringad av de andra, stundom omfamnandes någon lagkompis eller indragen i segergesternas följetång. Publiken, eller rättare sagt en del av publiken är helt hänförd. Han ler. Stäm-

ningen är fortfarande lika förutsägbar som kaotisk. Dagens saldo för honom personligen är 0 mål, 2 målgivande passningar. Med tanke på att han är lagets ledare som med stor stolthet och föredömlighet bär bokstaven C på spelskjortan, kunde man kanske ha förväntat sig ännu mera, men i en stund som denna är detta helt ovidkommande.

Efter att guldmedaljerna utdelats och guldpokalen fått sina ärevarv både runt arenan och mellan spelarna leds han till den första tv-intervjun. Journalisten skjuter av sina högst förväntade frågor och får likartade svar, om än betydligt mera känsloladdade denna gång. Ett undantag lyfter sig ur mängden. När han ombeds ge en karaktäristik om matchen som just tagit slut, blir han perplex och svarar: ”jag minns ingenting av matchen”.

Det sista uttalandet är i all sin enkelhet fantastiskt. Man kan med goda skäl förundra sig över den plötsliga minnesförlusten, men för mig är svaret en klockren signal för en mycket central aspekt i all seriös idrott, nämligen det faktum utövaren kan gå så helt in i idrottens värld att allt utanför förlorar sin betydelse.

Samtidigt finns det en värld utanför, både en idrottskulturell värld och en större värld, en samhällelig värld. I den *idrottskulturella världen* måste man först utgå från det lilla sammanhanget – den specifika idrottsgrenen – och notera vilken betydelse ett världsmästerskap har för just den idrotten för att i följande steg fråga sig vilken betydelse ett världsmästerskap har för denna idrott (bland olika idrotter) i till exempel ett land. Prestationens värde varierar beroende bland annat på faktorer som idrottens generella popularitet i landet i relation till ett globalt perspektiv, men också på motståndarnas kvalitet, spelschema, turneringens tyngd och det egna lagets förutsättningar. Det som också spelar in är hur vinnarkulturen och traditionen i den enskilda idrotten ser ut och har formats genom åren. Ju hårdare motstånd, desto högre värde, ju viktigare turnering, desto bättre uppskattning, ju färre guldmedaljer från förr, desto viktigare är ett vunnet guld nu, och så vidare. Prestationen, dess kvalitet och lagets samt organisationens insatser kan bedömas och värderas i ett idrottskulturellt sammanhang, men då helt utan – eller kanske hellre vid sidan om – de samhälls-politiska betydelser som prestationen kan få, exempelvis i val av årets idrottshändelse, årets landslag, årets bragd eller liknande. Idrottskulturen har ett eget betydelsesammanhang, i vilken ett VM-guld i en folkkär idrottsgren lätt låter sig inplaceras.

Utanför den idrottskulturella världen finns *ett vidare sammanhang*, ett samhälleligt, ekonomiskt och politiskt sammanhang, där samma händelse kan få helt andra betydelser än i det idrottskulturella sammanhanget. Bakgrunden till min inledande bild, är den att detta VM-guld var det andra VM-guldet i denna folkkära idrott och gav därför flera anledningar till jämförelser. Det första VM-guldet 1995 inföll i en tid, där landet höll på att återhämta sig från en tung ekonomisk nedgång, och följaktligen kom det guldmedaljen att symbolisera en positiv tilltro till framtiden. Det andra VM-guldet var givetvis också viktigt för den nationella självkänslan, men kom denna gång att infalla i en högst polariserad samhällelig situation präglad av diskussioner kring främlings- och invandrarfientlighet, mono-kulturalitet och EU-motstånd. Tonläget i den offentliga diskussionen var nu laddat med helt nya ingredienser och i de folkliga segerfesternas parad framträdde också ett behov av särskiljande markeringar. Invånarna med annan språklig, religiös eller etnisk identitet trakasserades under segerkvällen på olika sätt. Det aggressiva beteendet liksom det gränsdragande språkbruket kom att sätta sina spår på den nationalistiska ursparningen. Den glädjefyllda stämningen delade plötsligt rum med – eller snarare dränktes av – samtal om rasism, förvriden nationalism och missriktad alkoholkultur.

I detta vidare samhälleliga sammanhang får två likartade idrottsliga händelser egentligen två helt olikartade betydelser. Hur den enskilda idrottsliga händelsen kommer att tolkas kan med andra ord inte sägas på förhand. I detta vidare sammanhang kan idrottens aktörer helt enkelt inte behärska eller förfoga över idrottens hela betydelsepotential. Hur laget än spelade och kämpade och hur än laget mötte sina motståndare, domare, publik och journalister med respekt, *fair play*-anda och öppenhet, kan inte händelsens egentliga aktörer definiera hur prestationen skall, bör eller kommer att iscensättas i ett idrottskulturellt eller bredare samhälleligt perspektiv. Detta gäller särskilt för idrotter som är folkkära, som har en stor medial genomslagskraft och som ofta har betydande ekonomiska intressen på spel, och som därför sammantaget kommer att beröra många människor.

Det exempel jag utgick från har från första början tre olika betydelseperspektiv:

- Vi har den enskilda spelarens eller idrottarens nivå (utövarperspektiv)
- Vi har den idrottskulturella nivån (idrottsinstitutionellt perspektiv)
- Vi har den samhälleliga nivån (det öppna samhälleliga perspektivet)

Ett grundläggande egenvärde

För att ge ett trovärdigt bidrag till diskussionen om främst (elit)idrottens samhällsbetydelse och möjliga nytta i vår samtid är det viktigt att försöka hålla samman alla dessa tre betydelseperspektiv. Den senaste tidens diskussioner om idrottsrörelsens förhållningssätt till den nyligen fastslagna anti-gay lagstiftningen i Ryssland inför kommande vinter-OS i Sotji (Ryssland) 2014 pekar däremot ofta mot att de två första betydelsenivåerna inte ska sammanblandas med den tredje nivån. Idrott och politik ska med andra ord – enligt ett sådant resonemang – inte föras samman. I ett pragmatiskt synsätt är detta en enkel lösning. Även om (främst) den internationella olympiska rörelsen (IOK) tidvis höjt rösten i falsett och utropat den moderna idrotten till både den nya tidens religion och en rörelse som i sig kan innefatta alla andra samtida religioner och deras grundvärden, har man mestadels velat förhålla sig neutralt till olika politiska dagordningar. Man har helt enkelt inte velat låta den internationella idrottsrörelsen bli en partsinlaga för någon politisk vision, varken för eller emot – med mer eller mindre trovärdiga resultat.

Frågan är emellertid om det är möjligt att helt särskilja de två första nivåerna från den tredje. Givetvis är det en väldigt lång väg från de motiv som styr en enskild idrottares utövande till de samhälleligt-politiska betydelser en idrottshändelse har eller kan få, men jag vill peka på ett sätt att hålla resonemanget ihop, främst utifrån tanken att det andra perspektivet behöver det första för att kunna handskas med det tredje. Även om diskussionen om idrottens samhälleliga betydelse främst handlar om gränsdragningen mellan det andra och tredje perspektivet, behövs det första,

åtminstone i bakgrunden, för att gestalta det vi lämpligen kunde kalla för idrottens grundläggande egenvärde.

Låt mig ge en annan bild, nu en fiktiv sådan, för att ringa in det fenomen som jag vill belysa. Låt oss tänka oss in i en situation där vi betraktar fyra barn som träffas en solig lördag eftermiddag strax innan midsommar. Dessa fyra 8-åringar har ledigt från skolan, har sovit och ätit gott och träffas nu för att vara tillsammans samtidigt som deras föräldrar sätter sig ner för att dricka kaffe och pratas vid en stund om det nybyggda huset. Vi ser föräldrarna sitta vid kaffebordet och vi ser barnen samlas på gården. Efter en stunds överläggningar kommer barnen överens om att leka kurragömma. Det nybyggda huset och dess småkaotiska omgivningar ger ypperliga möjligheter till bra gömställen. Barnen går helt in i leken och blir mycket irriterade om någon av föräldrarna blandar sig i leken, till exempel genom att ge små tips om var något av barnen gömt sig.

Efter en timme av intensiv lek övergår barnen till att spela fotboll. De delar in sig i lag och spelet tar vid, lika intensivt som underhållande. Barnens engagemang, delaktighet, tillit och självklara respekt för alla de regler som gör både leken och spelet till kurragömma respektive fotboll är helt inkorporerade i det som sker. Reglerna har en primärt definierande funktion som dels skapar lekens respektive spelets gränser gentemot allt som inte hör till dem, dels ger barnen ett perspektiv att utifrån leken och spelet skilja mellan vad som är relevant och irrelevant.

Anta nu vidare att föräldrarna vid sin kaffekonversation får för sig att fälla omdömen om barnens sysselsättningar. En kommentar kunde bl.a. handla om den nytta leken har för barnens fortsatta utveckling, att leken exempelvis fostrar barnen till något (bortom leken). För den som inte leker är en sådan kommentar helt rimlig, nästan förväntad. Man ser alltså på verksamheten utifrån, från en position där man inte deltar genom att helt uppgå i leken, och betraktar den som en funktion eller ett medel för att uppnå något annat. För de lekande barnen är en sådan kommentar minst sagt konstig. "Vi leker för att det är roligt", säger de i en mun! Leken är lekens grund, idé och målsättning. Att leka eller att spela är ett sätt att vara. Vilket nöje! Leken (eller idrotten) har i sin rena onyttighet ingenting att säga utanför sin värld. Barnen leker och spelar – de

lever i sin värld, men aktiviteten *säger ingenting*. Föräldrarna som dricker kaffe och ger sina kommentarer är från första början placerade utanför själva verksamheten och de *säger någonting*.

Det är mot detta slags lek- och idrottsförståelse som kommentaren hos VM-guldlagets kapten, ”jag minns ingenting av matchen”, är begriplig och kanske till och med beundransvärd. Detta kan förstås så att spelaren med C på sin spelskjorta har levt sig så in i matchen, varit helt ett med dess verklighet och i djupt engagemang och fokusering levt så intensivt på ”match-verklighetens villkor”, att han helt enkelt har svårt att säga något om den eller dess betydelse när tids- och rumsuppfattningen återgår till den normala. Det handlar om ett fenomen som kommit att kallas för ”flow” eller ”deep flow”. Kommentaren ”jag minns ingenting av matchen” är ett uttryck för djup idrottslig inlevelse. Perspektivet är de lekande 8-åringarnas perspektiv, de som uppslukas av lekens fullständiga, men paradoxala allvar, de som inte kan handskas med frågan om lekens och spelets nytta på annat sätt än att säga att det är roligt. Denna inifrån-upplevelse vill jag gärna kalla för idrottens *grundläggande egenvärde*.

Om vi överför detta exempel med barnens lek till idrottens värld och särskilt elitidrottens värld – som jag gjort med spelaren med C på sin spelskjorta – kan man säkert med fog säga att ett genuint oförstående inför frågan om idrottens nytta är antagligen mycket sällsynt. Det oaktat är det, vill jag hävda, just den *reaktionen* och föreställningen som behövs för att vi på allvar ska kunna tala om idrottens egenvärde. Och just därför är kommentaren ”jag minns ingenting av matchen” i all sin enkelhet så oerhört värdefull. Den säger två viktiga saker. För det första säger den att det i idrottens (och lekens) kärna finns något som inte kan användas för något utöver sig självt. För det andra kan just detta i ett utifrånperspektiv ges ett mer eller mindre legitimt och relevant nyttovärde som är bortom det grundläggande egenvärdets revir.

Exemplen med såväl VM-guldlagets kapten och barnens lek har en inramning, där det jag kallar idrottens grundläggande egenvärde också kan betraktas från ett utifrånperspektiv. Man kan nämligen med bevarad seriositet tänka sig att någon av föräldrarna inför barnens lek också skulle ha utbrustit: ”vilken underhållning det är att se barnen leka och spela så intensivt”. Men barnen leker inte för att underhålla. Det är helt enkelt inte syftet. Men idrott har *också* och *alltid* ett utifrånperspektiv. Man ska alltså också kunna vara en förälder som dricker kaffe och säga något viktigt om barnens lekar och spel. Man kan helt enkelt inte forma en föreställning om idrottens egenvärde *som om* idrott skulle vara en abstraktion bortom olika utifrånperspektiv – hur politiskt korrekt man än försöker vara.

På den genuina leknivån är det klart att idrotten har ett högst begränsat tema eller ärende. Idrott är idrott för det idrottsliga nöjets skull. Medan idrottandet som sådant – till exempel att hoppa höjd – inte kan säga så mycket, kan denna grundläggande nivå fyllas med olika slags, exempelvis ideologiskt eller religiöst, innehåll. Vi rör oss då på en annan nivå i form av givna sociokulturella tolkningar eller sociala konstruktioner av idrottsbetydelser. Höjdhoppandet kan – givet de för syftet lämpliga förutsättningarna – uttrycka såväl skönhet, karaktärsstyrka, den förtrycktas perspektiv, ideologisk dominans, och t.o.m. religiös tacksamhet. På denna andra nivå ger man idrotten en bestämd betydelse eller talar om dess nytta.

Att jag talar om detta som en social konstruktion har att göra med att det inte finns någon specifik, entydigt eller en gång för alla given betydelse eller nytta som idrott kan ha eller ges. Även om jag gör en skillnad mellan socialkonstruktion på två nivåer, handlar det inte om att vi kan särskilja dessa nivåer i faktisk idrott. Den idrott vi känner är *alltid inbäddad i förståelser*. Det finns – för att understryka poängen klart och tydligt – ingen ren, totalt autonom idrott, utan endast tolkad, förkroppsligad och sociokulturellt använd idrott.

Det är på denna nivå vi på ett begripligt sätt kan och ska tala om idrottens nytta och betydelse. Medan idrottens interna syfte

är godtyckligt (att göra mål eller att vinna den sista poängen) och motivet för ett genuint och djup engagemang i den idrottsliga verksamheten är begripligt utifrån att det är roligt, kan idrottens meningskonstruktioner på den andra nivån alltid såväl uppskattas, bedömas, kritiseras som diskuteras, prisas och förlöjligas – och ständigt nytolkas.

Vissa perspektiv utifrån vilka idrott har förståtts har länge varit dominerande, exempelvis pedagogiska, estetiska, hälsobetonande och moraliska perspektiv, men dessa är – märk väl – inte nödvändiga utifrån idrotten själv. Nya möjliga perspektiv gör sig hela tiden gällande och frågan är hur man ska förhålla sig till nytolkningar.

Den trovärdiga idrottens gränsvärde

Ser man på hur idrott används eller nyttiggörs i vår samtid behöver man inte söka särskilt länge för att notera att idrott förefaller kunna användas i marknadsföring och synliggörande av ett antal grundvärden (hälsa, spänning, välbefinnande, självförtroende, gemenskap etc.), aktiviteter (integration, underhållning, moralisk fostran, turism etc.) och ”produkter” (artefakter, varumärken, happenings, städer, regioner, länder, politiska positioneringar och så vidare). Listan kan te sig hur lång som helst, men – och detta är viktigt – det tycks ändå finnas en gräns som fastslår att idrott inte kan nyttiggöras i relation till vilka värden, aktiviteter och produkter som helst. Den gränsen har sin rot, vill jag hävda, det jag ovan kallat för idrottens grundläggande egenvärde. Den ger alla idrotter en vital föreställning om att idrott i sig, oberoende av en bestämd idrotts popularitet eller mediala genomslagskraft, har en egen värdeladdad identitet som sätter en gräns för dess potentiella nyttiggöranden.

Den gräns vi har att göra med går aldrig förbi idrottarna eller barnen som leker. För att idrott ska kunna synliggöra en gränslinje utifrån idrottens grundläggande egenvärde förutsätts i en väsentlig mening att de seriösa utövarna idrottar av djup respekt för och kärlek till själva praktiken, det vill säga idrottsutövningen och det idrottskulturella sammanhanget. För att idrott ska framstå som

trovärdig måste kärleken till idrotten och dess interna logik i sig vara det som skiner igenom i det seriösa engagemanget.

Betoningen av utövarnas perspektiv ger resonemanget ett starkt relationellt fokus. Den handlar om att göra allvar av att det inte finns något egenvärde, exempelvis glädje eller kärlek, bortom eller utanför de människor som gläds eller älskar. Glädjen eller kärleken är inte heller en produkt som följer av engagemanget (idrottandet) utan en glädje eller kärlek som *finns i engagemanget*. Man idrottar primärt inte för att uppnå glädje eller kärlek. Betoningen är nämligen en annan. Man har, äger och omfattar exempelvis glädje eller kärlek och uttrycker dessa bland annat genom att idrotta. Detta innebär att idrott inte har en egen, särartad uppfattning om olika värden eller dygder, exempelvis ärlighet, driftighet, kreativitet eller jämlikhet är.

Detta innebär i förlängningen att vi inte först har en allmän föreställning om exempelvis kreativitet och därefter undersöker om denna allmänna föreställning också finns i idrottskulturen. Snarare tvärtom menar jag att vi först måste ha en djup förståelse av en specifik idrott för att kunna uppmärksamma något som ett "kreativt" agerande (exempelvis en passning, en dribbling, ett taktiskt drag eller något liknande) och först därefter kan vi jämföra den i idrottens sammanhang uttryckta kreativiteten med kreativitet i andra sammanhang. Idrottens bidrag till vår förståelse av kreativitet får sin särskilda valör och nyans i sitt eget sammanhang.

Samtidigt som mitt tal om idrottens egenvärde ska förstås som ett relationellt egenvärde, handlar det alltid om ett *förhållningssätt* (markerat i "de seriösa utövarna"). Ett förhållningssätt kan vara mer eller mindre seriöst, och det är ett val som finns inbyggd i all lek och idrott, nämligen valet att förhålla sig till lekens och idrottens socialt skapade verklighet på ett olikartat seriöst sätt när man leker eller spelar på allvar. Frågan om trovärdighet är därför helt knuten till förhållningssättet.

Det trovärdighetsproblem som finns inbyggt i detta har att göra med att man kan försäkra sig om att det grundläggande egenvärdet och det förhållningssätt som är knuten till detta bildar med andra ord den fond, mot vilken man frågar efter trovärdig idrott och trovärdigt engagemang. Det är i slutändan denna fond som efterfrågas när det blir tal om hur idrott på ett trovärdigt sätt kan

nyttiggöras. Alltså, även om reaktioner av oförstående inför frågan om idrottens nytta är sällsynt förekommande, högst flyktiga och svåra att hålla fast vid, finns sådana reaktioner – och de måste få finnas och värnas om. I all sin flyktighet bildar dessa slags reaktioner ett *gränsvärdesperspektiv*.

De begräsningar som aktualiseras har att göra med om och i vilken mening idrottens egentliga praktik har värden som – mer eller mindre fogligt – låter sig användas i externa syften *utan att trovärdigheten lider*. Det är för att motverka risker för en total nyttoorientering som det grundläggande, relationella egenvärdet behövs. Utrymmet för idrottens grundläggande egenvärde kan därför betraktas som ett gränsvärde som ska kunna aktiveras i en ömsesidig balansering mellan egenvärde och olika nyttoetydelser, framför allt i de situationer då själva nyttiggörandet riskerar att tömma idrottskulturen på trovärdighet.

Idrottskulturen behöver alltså ha en levande föreställning om idrottens egentliga onytta för att den ska kunna vara nyttig på ett trovärdigt sätt. David Karlsson har i boken *En kulturutredning: pengar, konst och politik* (2010) ett resonemang kring konst och dess kulturpolitiska och ekonomiska utnyttjandepotentialer, där han fastslår: "Utan oberoende kan konsten inte vara till nytta" (Karlsson 2010, 106). Det är alltså något motsvarande jag vill säga om idrott, men utan att fastslå något givet egenvärde bortom relationen till människor som går in för att uttrycka sig själva i och genom den verksamheten.

Den oavgjorda tolkningsproblematiken

Vem, om någon, skall och kan värna om detta perspektiv och aktivt föra in den som lika relevant som oumbärlig? Det direkt undflyende i flyktigheten är inte stabilt i sig, utan behöver ett tolkningsstöd för att alls bli relevant. Vi måste då vända blicken mot bestämda institutionella förutsättningar för att resonemanget inte ska bli alltför idealistiskt. Den institutionella aspekten behövs för att skapa ett band mellan idrottens grundläggande egenvärde och de idrottskulturella egenvärdena, och i förlängningen till idrottens betydelser och nyttiggöranden i det vidare samhälleliga

sammanhanget. Hela detta komplexa mönster handlar om att skapa en institutionell inramning som bär upp den nödvändiga kontinuitet som krävs för att ett spel eller en idrott kan traderas och upprätthållas över en längre tid.

Jag tror emellertid att vi tänker alltför snävt om vi nöjer oss med att förstå idrottens institutionella aspekt som en funktion som enbart upprätthåller den idrottsliga praktiken och dess belöningsmekanismer. Jag menar nämligen att vi måste tänka i vidare banor och utmana aktörerna i de idrottsliga institutionerna till att se att de också har en uppgift och ett aktivt ansvar som uttolkare av idrottens betydelsepotentialer. Detta tolkningsansvar handlar i all sin enkelhet om att institutionella aktörer och ansvariga människor i idrottsföreningar, klubbar och olika slags idrottsförbund och idrottsrelaterade organisationer på allt från distriktsnivå till internationell nivå, på ett trovärdigt sätt kan ge svar på frågor: "varför bör man idrotta?" och "vilken betydelse har idrott i dagens samhälle?"

Aktörerna inom de idrottskulturella institutionerna har sitt särskilda mandat att handskas med, tolka och bearbeta idrotters olika betydelsepotentialer. De kan och bör ta ett tolkningsföreträdande med ansvar, medvetna om att de just tar den positionen – som aktiva betydelsetolkare. Samtidigt måste man vara medveten om att idrottens hela betydelsepotential inte behärskas. De står nämligen inte ensamma utan ingår i en väv av olika intressenter som vill ge sina egna tolkningar. Jag tänker till exempel på all den industri som växt fram kring modern elitidrott. Jag tänker på olika nationella, regionala och lokala aktörer, politiker, makthavare, policymakers, företagsledare, marknadsförare, reklambyråer och produktutvecklare, men också på aktörer inom vadslagningsbyråer och kroppsorienterade marknadsnischer, liksom på våldsbenägna gäng som på olika sätt använder sig av idrott i sina egna syften.

Ett ansvarsfullt institutionellt agerande handlar i detta sammanhang om att ständigt värna om tillgång till den seriösa lekfullheten och om idrottskulturens kärlek till själva idrotten – *om* idrott ska kunna framstå som trovärdig och kunna användas därefter i olika sammanhang.

En avslutande "politisk" vinjett

Min inledande bild och resonemanget kring den bilden pekar på att vi också behöver vara öppna för en mera s.a.s. "passiv" dimension, där idrott faller i en bestämd historisk, social och politisk kontext. Det betyder att idrotten inte bara har en potentiell nytta utan att den också kan och kommer att utnyttjas.

Det mediala spelet om kommande vinter-OS i Ryssland och de ryska anti-gay lagarnas roll i sammanhanget hör hemma i försöken att skapa tolkningsutrymme för olika positioner. Händelsernas betydelser är och förblir öppna tills någon tolkning vinner gehör, en tolkning som senare kan fördjupas, förändras och omtolkas, beroende på framtida händelser och samhällslig utveckling. Om aktörerna inom de ledande idrottsinstitutionerna inte tar sitt ansvar, tar någon annan över tolkningsföreträdet – så långt det kan övertas.

Den kritiska frågan är om idrottens grundläggande "icke-nytta" alltid kan eller ska överföras till en ponerad politisk neutralitet på det samhällsliga planet. Det finns olika sätt att markera neutralitet och den kan, beroende på sammanhang, förstås som allt från feg undfallenhet och ovilja att kritisera till saklig balansgång och trovärdigt agerande. I praktiken har strävan till neutralitet för IOK i det dagsaktuella fallet lett till förbud för aktiva idrottare att göra personliga ställningstaganden för eller emot enskilda länders politiska positioneringar, vilket både den svenska höjdhopparen Emma Green Tregaro och den ryska stavhopparen Yelena Isimbajeva fick känna av i efterdyningarna av friidrotts-VM i Moskva i augusti 2013. På det organisatoriska planet vill IOK-ordförande Jacques Rogge att värdnationen Ryssland garanterar alla människors lika behandling i det kommande vinter-OS spektaklet i Sotji 2014. Enligt en intervju i brittiska BBC från den 23 augusti 2013 utmålar Rogge alternativen med följande ord: "Vi genomför spelen i ett suveränt och självständigt land och vi måste respektera den suveräniteten. Men samtidigt vill vi få garantier av den ryska regeringen att allt görs för att ingen diskrimineras på sexuella grunder". Han tillägger att han fått en sådan försäkran från den ansvariga ministern i den ryska regeringen.

Spelet (också om betydelselösheten) inför nästa OS har alltså inletts. I bästa fall kommer idrottsrörelsens strävan till politisk neutralitet att handla om att ingen ska få möjlighet att stjäla uppmärksamheten från idrottens grundläggande egenvärde till diverse propagandistiska syften. Om man lyckas återstår att se. Organisationsformen kring ett OS möjliggör egentligen inte att IOK är alltför ivrig med att motarbeta de politiska syften som världsnationen själv bygger in i sina strategiska planer. Men, eftersom idrotten alltid lever i betydelseladdade sammanhang får den betydelser som inte alltid kan förutses eller kontrolleras.

Litteratur

- Csikszentmihalyi, Mihaly & Jackson, Susan A.: *Flow och idrott*. BrainBooks. Jönköping 2000
- Hacking, Ian: *Social konstruktion av vad?* Thales förlag. Falun 2000
- Huizinga, Johan: "The Nature of Play". Ingår i William J. Morgan / Klaus V. Meier (ed.) *Philosophic Inquiry in Sport*. Champaign, Illinois 1988
- Karlson, David: *En kulturutredning: pengar, konst och politik*. Glänta förlag. Göteborg 2010
- Lindfelt, Mikael: *Eliten är liten – men växer. Förändrade perspektiv på elitidrott*. FoU-rapport 2007:11. Stockholm 2008
- MacIntyre, Alasdair: *After Virtue. A Study in Moral Theory*. Duckworth. London 1985
- Roberts, Terence J.: "Private Autonomy and Public Morality in Sporting Practices". Ingår i M.J. McNamee and S.J. Parry (ed.): *Ethics and Sport*. London and New York 1998
- Schmits, Kenneth L.: "Sport and Play. Suspension of the Ordinary". Ingår i William J. Morgan / Klaus V. Meier (ed.) *Philosophic Inquiry in Sport*. Champaign, Illinois 1988

Nationella hjältar som sexobjekt?

Jan Wickman

Som en del av en allmän sexualisering av den visuella kulturen som ägt rum under en längre tid har den öppet sexuellt laddade representationen av även manskroppen intensifierats under de senaste två-tre årtiondena vid sidan av sexualiseringen av kvinnokroppen med längre traditioner. Den atletiska kroppen har en lång historia som ett manligt estetiskt ideal. Därför kunde idrottsmän tänkas utgöra lämpliga föremål för denna *sexualiseringstrend*. Och visst ser vi idag ett betydande antal ogenerat erotiska medierepresentationer av kända idrottsmän. Dock har det tagit anmärkningsvärt länge innan sporthjältarna i större utsträckning började synas i denna typ av mediebilder. Bilderna av idrottare verkar också dra till sig särskild uppmärksamhet och utgöra ett särskilt spänningsfält. Vad är så speciellt med idrottarna i detta sammanhang? I denna artikel diskuterar jag sexualiseringen av manliga idrottare i förhållande till de maskulinitetsideal och den nationalism som är framträdande i idrottsvärlden.

Idrotten har sedan slutet av 1800-talet utgjort en väsentliga arena för konstruktionen av kroppslig maskulinitet (Dutton 1995). Många sportgrenar tjänar som aktiviteter inom vilka pojkar och män kan utveckla anlag som konventionellt betraktas som maskulina – uthållighet, aggressivitet, kroppsstyrka, tävlingsmentalitet och fysiska färdigheter (t.ex. Messner 1992; Pronger 1990). Samtidigt fungerar idrottsstjärnor som maskulina rollmodeller och identifikationsobjekt (Biskup och Pfister 1999). Idrottarkroppen är som en koncentrerad representation av de sociokulturellt bestämda dygdena som förknippas med manlighet – beslutsamhet, hårt arbete, felfri funktionsförmåga, segerlystenhet, självdisciplin och behärskning av känslor.

Idrottens och den manliga styrkans nationalistiska konnotationer är djupa. Nationer är sociokulturella symboliska konstruktioner, "föreställda gemenskaper", såsom Benedict Anderson (1991, 6) uttryckte det, och som sådana beroende av förenande symboler. Anderson nämner särskilt idrottstävlingar som symboliska evenemang som alstrar nationalistiska känslor och sammanhållning. Sporten hör till de arenor i det nutida samhället där en djupt emotionell och rusig nationalistisk känsla får spelrum. Manlig idrott är också ett väsentligt modernt medel för berättandet av nationell historia (Hogan 2003). Mot bakgrunden av sportens nationella betydelse och det faktum att starka, maskulina kroppar många gånger har fått symbolisera även nationell styrka (tänk bara på fascistisk eller sovjetsocialistisk konst före andra världskriget som tydliga exempel), är det inte överraskande att idrottsmännen som en slags symboliska krigare kämpar för nationens ära med sina kapabla kroppar på internationella arenor, blir gjorda till massmedieförmedlade inkarnationer av nationen. Det är också anmärkningsvärt att nationalistiska känslor och språkbruk som hänvisar till nationen och dess ära idag tenderar att förekomma betydligt oftare i den mediala rapporteringen om manlig idrott än i bevakningen av kvinnoidrott (t.ex. Agergaard 2004; Bach 2002; Lippe 2002).

I Finland har framstående manliga idrottare varit nyckelfigurer i berättelsen om nationen och reflekterat den nationella

identiteten. Under de första årtiondena av självständighetstiden löpte män som Paavo Nurmi och Hannes Kolehmainen en liten och resursfattig, men seg och tapper, nation in på världskartan och andra långdistanslöpare och skidlöpare fortsatte deras värv. Senare kom hjältar inom motorsporten att representera ett nyare Finland som identifierade sig med högteknologi och större välfärd (Hietala 2003, 10–11).

Media, estetik och erotik

Idrotten har "medialiserats". Med andra ord fungerar den allt mera på de villkor som dess förmedling genom massmedier ställer (t.ex. Blake 1996). I den utvecklingen har idrottsmannens kommunikationsfärdigheter, offentliga image och kvaliteter som kändis blivit av allt större vikt för stjärnstatus. Offentlig synlighet är i sin tur avgörande i kampen om sponsorer och därmed möjligheter att bedriva en idrottskarriär. Den tidigare ofta fåordiga idrottaridealet har ändrat karaktär när mediasportstjärnan har äntrat scenen (Tiihonen 2002, 169–188, 255–266, Whannel 2002).

Som en del av denna medieduglighet har även de manliga idrottsstjärnornas utseende kommit att spela en allt större roll, vilket sammanfaller med ett ökat intresse för manskroppens estetik i samhället mera allmänt. Enligt den amerikanska forskaren Harry Brod (1995), har teknologiseringen av arbete och krig bidragit till att manskroppens funktionella betydelse på dessa manlighetens mest traditionella arenor minskat. Detta har också ökat sportens betydelse som en arena för kroppslig maskulinitet (se Kinnunen 2003). Då har kapitalismen i sitt ständiga sökande efter nya marknader förvandlat manskroppen från en produktiv enhet till en konsumtionsarena, vilket syns i tillväxten av industrierna som producerar mode och skönhetsprodukter för män (Brod 1995, 6). Susan Faludi (1999) talar om en "ornamental maskulinitet" i en "ornamental kultur". I denna postmoderna kultur har kroppen, som i allt högre grad uppfattas som formbar, blivit ett estetiskt och visuellt drivet identitetsprojekt (Featherstone 1991, Schilling 1993). Utseendeidealens betydelse accentueras och idrottarnas

strömlinjeformade kroppar står ständigt presenterade i medier som ett uttryck av idealkroppen.

Idealiserad representation av atletiska manskroppar är inget nytt fenomen utan den har förekommit sedan antiken (Solomon-Godeau 1997). Den har dock tidigare ofta varit anknuten till högkulturella former och/eller ett svalt och stiliserat uttryck, medan den nyare ikonografin är mera populärkulturell och ofta ogenerat sexualiserad.

Den allmänna sexualisering av den visuella kulturen som ägt rum under en längre period har under de senaste årtiondena berört även manskroppen. Ökningen av de öppet sexuellt laddade representationerna av manskroppen vänder till synes på den av feminister påtalade maktkonstellation i vilken kvinnor blir underställda mäns blickar. Att en sådan fundamental ändring i könsrelationerna skulle ha skett har under åren ifrågasatts av forskare som påpekat ett antal visuella konventioner som skiljer bilder på män och kvinnor. Forskare som exempelvis Richard Dyer (1992) framhävde att det är manlig makt som erotiseras. Män avbildades länge uteslutande som aktiva, starka och i kontroll av sin relation till kameran/åskådaren. Med tiden har det dock, framför allt i reklamen, ständigt dykt upp erotiserade bilder som bryter de tidigare gränserna för det acceptabla genom att avbilda män i poséer som kan tolkas som passiva och undergivna (t.ex. Bordo 1999, 168–228). I dessa bilder är det bara kroppens muskulösa former som fortfarande vittnar om manlig styrka. Trots förekomsten av sådana nya bildtyper bör det konstateras att sexualiseringen av kvinnokroppen som har längre traditioner, mera allmänt ofta får våldsammare uttryck och har en annan klangbotten i samhällets könsrelationer än de nya bilderna på män. Dock kommer man inte ifrån att positioneringen av män som mer eller mindre passiva objekt för en begärande och granskande blick utgör en utmaning av den traditionella maskulina överlägsenheten och innebär en risk för att mannen i bilden blir tolkad som feminiserad och eventuellt införd i en homoerotisk begärsordning (Pronger 1990, 41–80).

Manliga idrottsstjärnor har en något paradoxal roll i den betydande strömningen av sexualiserade, populärkulturella avbildningar av manskroppen. Deras atletiska kroppar motsvarar idealet och är ytterst lämpliga för den typen av bilder. Ur den synvinkeln är det inte överraskande att vi har sett kända idrottsmän i ett antal utmanande reklambilder i extravaganta kampanjer för de största modevarumärkens underkläder, bland andra brittiska fotbollsspelaren David Beckham för Armani, hans svenska kollega Fredrik Ljungberg för Calvin Klein och hela grupper från italienska fotbolls- och rugbyeliterna för Dolce & Gabbana. Vidare diskuteras trenden av sexualisering av manskroppen ofta med hjälp av begreppet metrosexualitet och det är oftast just idrottsmän med David Beckham i spetsen som beskrivs som främsta företrädare för fenomenet (Simpson 1994, Coad 2008).

Samtidigt är det dock intressant och bemärkningsvärt att bilderna på idrottsstjärnor dök upp relativt sent i denna trend med sexualiserande bilder av män. De började förekomma i större utsträckning från början av 2000-talet, när trenden i övrigt hade varit stark redan i 10–15 år. När denna typ av idrottarbilder sedan publiceras väcker de också ett alldeles särskilt intresse och uppmärksamhet i media. Det verkar vara särskilt kittlande och intressant när just män från sportvärlden viker ut sig. Varför?

Jag vill föreslå att det är den ovan diskuterade kombinationen av traditionell maskulinitet och nationalism som nära förknippad med sporten gör sexualiseringen av idrottsmän något känslig men också ikonoklastiskt spännande. Den spänning som finns mellan traditionell maskulinitet och sexuell objektifiering av manskroppen accentueras inom sporten som är en central arena för traditionell maskulinitet. Det har legat nära till hands att se denna spänning som orsaken till den tröghet och försiktighet med vilken aktörer från sportvärlden har engagerats i vilket är det allmänna bruket av det erotiska kapitalet i de atletiska manskroppar för publicitet av olika slag. Den intensifieras dock ytterligare av den betydelse som idrottsmän har i sin tidvis högtidliga och, i Emile Durkheims bemärkelse, heliga roll som nationella ikoner. Att beakta etniciteten

i studiet av sexualiserade medierepresentationerna av idrottsmän kan kasta ljus även över nationalismens betydelse i sammanhanget.

Etniciteten, nationen och sexualiseringen

I de nordiska länderna har den nationella självbilden karaktäriserats av en självklar vithet som uppfattas som normalitet (Dyer 1997). Den riktiga finska (eller den norska, danska och i stor utsträckning även den svenska mannen) mannen, representerad av stjärnidrottaren, är vit och etniciteten associeras även med vissa mentala drag. Han förväntas vara behärskad, självdisciplinerad och fokuserad på sin uppgift, sval i likhet med det landskap varifrån han härstammar i motsats till "hetblodigare" andra (Tervo 2002, Tiihonen 2002, 262–273). I mediebevakningen blir idrottsmän av annan etnicitet lätt marginaliserade som förstärkningar i laget av riktiga finnar (Tiihonen 2002, 265).

Den norska kultur- och maskulinitetsforskaren Fredrik Langeland och jag har i ett kapitel i en antologi om globala kroppsdiskurser i lokala kontexter synat några exempel på sexualiserande medierepresentationer av kända nordiska idrottsmän ur etnicitets- och nationalitetsperspektiv (Wickman & Langeland 2013). Vi valde tre par av idrottsmän från Norge, Finland och Sverige, ett par från varje land i representationer från 2000-talets början då metrosexualitet var ett hett tema i medierna. De två männen och representationerna av dem i varje par var på olika sätt jämförbara med varandra och kunde kontrasteras mot varandra på ett produktivt sätt.

De norska idrottarna, handbollsspelaren Kristian Kjelling och fotbollsspelaren John Carew, är erkända idrottsstjärnor i idrottsgrenar av stor betydelse i det nationella sportlivet. Kjelling är etniskt norsk medan Carew med far är från Gambia skiljer sig från det stereotypiska norska utseendet. Båda männen fick i början av 2000-talet då de var stigande stjärnor betydande uppmärksamhet även för sitt utseende och intresse för mode, och båda har uppträtt skjortlöst i tydligt sexualiserande pressbilder. Det som skiljer dem och deras mediebilder åt är att Carews sexualisering går igen i texten som anknyts till bilderna och förstärker den potential som

finns i bilderna. Carew som beskrivs tvetydigt som samtidigt både norsk och icke-norsk, görs både exotisk och erotisk, medan någon textuell sexualisering av Kjelling inte äger rum utan han framställs först och främst som en vanlig familjefar (Langeland & Wickman 2013). Detta mönster kan tolkas som ett exempel på den långvariga tendensen i västerlandet att rikta den förtingligande, erotiserande blicken framför allt på icke-vita, etniskt andra män och det kan anknytas till stereotypier av män med afrikanskt ursprung som särskilt erotiska och sexuellt aktiva (Hall 1996; Carrington 2002, 3, Se även Langeland 2009).

Samma tendens som vi såg i det norska exemplet, att den mera tydliga och accentuerade sexualiseringen tenderar att fokusera på idrottsmän som i mindre utsträckning motsvarar nationella stereotypier, verkar upprepas även i vårt finska case, även om båda idrottarna i detta fall är etniskt finska. Spjutkastaren Harri Haatainen och sprintern Markus Pöyhönen var i början av 2000-talet de två finska idrottsmän som fick mest utseenderelaterad uppmärksamhet i pressen. Utseendet kommenterades i artiklar om dem och de hade stor framgång i eftermiddagstidningarnas omröstningar om Finlands sexigaste män. Båda uppträdde också upprepat skjortlösa i pressbilder och deras muskulösa kroppar blev beundrade i tidningstexter. Dock finns det en tydlig skillnad i hur de två blev representerade på ett sexualiserande sätt.

Mörkhåriga Haatainen blev omtalad som en ungtalad som trivdes i det urbana nattlivet. I några uppmärksammade reklambilder av honom exponerades kroppen ofta mera effektivt än i bilderna av Pöyhönen och det brukades fotografiska medel lånade från den längre traditionen av pin-up bilder av kvinnor för att skapa ett erotiskt tilltalande uttryck. Haatainen diskuterades också som en finsk förgrundsgestalt för metrosexualitet och han blev ständigt tillfrågad i intervjuer om den utseenderelaterade offentligheten ställde till problem för honom i umgänget med spjutkastarkollegerna. På det sättet blev de sexuellt laddade mediebilderna accentuerade i hans offentliga image och medverkan i dem framstod som en medveten handling, kanske till och med en reflektion av hans personlighet och en grund för hans synlighet i offentligheten. Blonda Pöyhönen beskrevs i termer som anknöt honom till finskhet. Han beskrevs som attraktiv, som en "Elovena-pojke"

med ett linfärgat hår och som grannkillen. Uppträdandet i sexiga bilder kommenterades inte och de blev ingen fråga i intervjuer med honom. Dessutom understryktes den erotiska tonen i bilderna vanligen inte i med lika uppenbara medel som i bilderna av Haatainen. På det sättet framstod han som personligen passiv och oskyldig till den offentliga sexualiseringen av hans kropp. Det är kanske inte en tillfällighet att Pöyhönen som den av de två idrottsmännen som mera tydligt motsvarade och anknöts till nationella stereotypier är den vars sexualisering skedde i mera diskreta former. Samtidigt kan det också noteras att varken Haatainen eller Pöyhönen, trots betydande framgångar i sina idrottsgrenar, hör till dem som axlat nationens största förväntningar på framgång och ära i internationella tävlingar. De var aldrig till exempel medaljkandidater i de största tävlingarna (Wickman & Langeland 2013).

De två första jämförelserna av två idrottsmän i en nationell nordisk (sport)offentlighet ser ut att peka på att den potentiellt sexualiserande blicken fortfarande huvudsakligen riktas mot etniska andra, vilket kan antyda vidare att större återhållsamhet visas i sexualiseringen av de idrottare till vilka nationalistiska känslor anknyts mest. Det tredje paret, från Sverige, ser dock ut att komplicera en sådan slutsats. Vi valde de två svenska fotbollsspelare som blivit internationellt mest kända, Fredrik Ljungberg och Zlatan Ibrahimovic och fokuserade på pressbilder av dem utan skjorta. I detta fall är det Ljungberg som under en längre tid har haft sexualiserade representationer som en betydande del av sin offentliga image. Han har uppträtt i iögonenfallande och uppmärksammade reklamkampanjer för Calvin Klein-underbyxor sedan 2003. Ett antal starkt erotiskt laddade bilder från dessa har fått omfattande spridning på internet och i andra medier. I motsats hade skjortlösa bilder av Ibrahimovic i offentligheten länge en tydligt annorlunda karaktär, även om de också spreds på internetsidor som var ägnade för beundran av snygga manskroppar. Ibrahimovic sågs skjortlös huvudsakligen i bilder tagna på solsemestrar eller på fotbollsplanen efter match eller träning. I dessa saknas givetvis många av de medel som används i bilder tagna i studio för att understryka ett erotiskt intryck. Mera explicit sexualiserade fotografier av Ibrahimovic har i huvudsak börjat dyka upp först under de allra senaste åren. I detta exempel blir alltså Ljungberg, mannen med svenskt namn och

svensk släkt, i större utsträckning föremål för sexualiserad medierepresentation än Ibrahimovic som har en invandrarbakgrund (Wickman & Langeland 2012).

En studie av representationen av manliga idrottare i tidningen *Ilta-Sanomat* över tre årtionden (1983–2003) antyder, på liknande sätt som det svenska exemplet ovan, att erotiseringen av manskroppen i allt mindre utsträckning associeras med exotiska män av annan etnicitet samtidigt som den har blivit allt mera explicit och öppen och begränsar sig inte till några få exceptionella metrosexualitetens förgrundsgestalter. I stället kan erotiseringen iakttas i mera diskreta former i rapporteringen och avbildandet av många idrottsmän (Wickman 2006, 152–154). Även om det är uppenbart och odiskutabelt att erotiseringen av manliga idrottare har intensifierats och att den sker på bredare front än förr är utvecklingen knappast lineär eller utan motstånd. I samma artiklar som denna sexualisering förekommer kan även en misstänksamhet iakttas. Idrottare som Harri Haatainen får ständigt svara på frågor om de möter problem som engagemanget i utseendefokuserad publicitet kan medföra en idrottsman (Kinnunen & Wickman 2006).

De något motstridiga resultaten av de tre case studies som kort refererades ovan pekar också på att en brytningstid fortfarande pågår. Det har skett en skiftning i det visuella språket och de sexualiserande inslagen i representationer av manliga idrottsstjärnor har normaliserats i den bemärkelsen att de förekommer idag rätt ofta och synligt. Samtidigt väcker de fortfarande reaktioner. Exempelen ovan pekar på att de nationalistiska känslor som anknyts till sporten verkligen kan bidra till de spänningar som förekommer kring öppet sexualiserade representationer av idrottsmän som bryter mot traditionell maskulinitet.

Litteratur

- Aggergaard, Sine. 2004. "Dansk kvindehåndbold i medierne: Fra 'jernhårde ladies' til småpiger". *Dansk Sociologi*, 15(2): 91–106
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin & Spread of Nationalism*. London & New York: Verso
- Bach, Alice Riis. 2002. *Kvinder på banen – sport, køn og medier*. Copenhagen: Rosinante
- Biskup, Claudia och Gertrud Pfister. 1999. "I would like to be her/him": Are athletes role-models for boys and girls) *European Physical Education Review* 5: 199–218
- Bordo, Susan. 1999. *The Male Body*. New York: Farrar, Straus & Giroux
- Brod, Harry. 1995. *The Masculine Masquerade: Masculinity and Representation*. Cambridge, Ma: The MIT Press
- Coad, David. 2008. *The Metrosexual: Gender, Sexuality, and Sport*. Albanu: State University of New York Press
- Dyer, Richard. 1992. *Only Entertainment*. London: Routledge
- Dyer, Richard. 1997. *White*. London: Routledge
- Faludi, Susan. 1999. *Sitffed: The Betrayal of the American Man*. New York: W.Morrow and Co
- Featherstone, Mike. 1991. The body in the consumer culture. i Featherstone, Mike, Mike Hepworth och Bryan Turner (red.): *The Body: Socila Process and Cultural Theory*. London: Sage
- Hietala, Veijo. 2003. "Painii myyttien kanssa – Urheilu modernissa ja postmodernissa mediakulttuurissa". *Lähikuva* 1/2003, 6–15
- Kinnunen, Taina. 2003. "Kansakunnan satureita ja ihannevirta-loita – television urheilu-uutisten miesruumiin representaatiot". *Lähikuva* 1: 16–29
- Kinnunen, Taina och Jan Wickman. 2007. "Pin-Up Warriors". *NORMA: The Nordic Journal of Masculinity Studies*, 2(1): 167–181
- Langeland, Fredrik. 2009. "Den norske kroppen". pp. 37–58 i Mühleisen, Wencke and Åse Røthing (eds.). *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen
- Lippe, Gerd, von der. 2002. "Media Image – Sport, Gender and National Identities in Five European Countries". *International Review for the Sociology of Sport*, 37(3/4): 371–395
- Messner, Michael. 1992. *Power at Play. Sports and the Problem of Masculinity*. Boston: Beacon Press

- Pronger, Brian 1990. *The Arena of Masculinity: Sports, Homosexuality and the Meaning of Sex*. New York: St. Martin's Press
- Schilling, Chris. 2005. *The Body in Culture, Technology and Society*. London: Sage
- Simpson, Mark. 1994. Simpson Mark. "Here Come the Mirror Men". *The Independent* November 15, 1994. http://www.mark-simpson.com/pages/journalism/mirror_men.html accessed 8.15.2012
- Tervo, Mervi. 2002. "Sports, 'Race' and the Finnish National Identity in Helsingin Sanomat in the Early Twentieth Century". *Nations and Nationalism* 8(3): 335–356
- Whannel, Garry 2002. *Media Sport Stars: Masculinities and Moralities*. London: Routledge
- Wickman, Jan. 2006. "Mediaseksikäs miesurheilija". pp 143–159 i Kinnunen, Taina & Anne Puuronen (eds.) *Seksuaalinen ruumis*. Helsinki: Gaudeamus
- Wickman, Jan och Fredrik Langeland. 2013 (utkommer). The Nordic Metrosexual Athlete in the 2000s: A Global Body Discourse in a Local Context. i Casanova, Erynn och Afshan Jafar (red.) *Global Beauty, Local Bodies*. New York: Palgrave MacMillan

Landskampen Finland

– Sverige i kvällstidningars sportjournalistik

Antti Laine

Inför finalen mellan Finland och Sverige i herrarnas ishockey i OS i Turin 2006 basunerade de finska och svenska kvällstidningarna ut med storslagna rubriker: "Darra Sverige! Lejonen äter upp Sverige", "Grattis till ett nytt silver, Finland", "Arga leken börjar nu", "I väntan på nästa finnkram...", "Hör upp, Finlands folk! Det här är sista chansen – om ni verkligen vill fira ett OS-guld i hockey. Fyll genast i blanketten. I morgon är det för sent." (*Aftonbladet, Expressen, Iltalehti och Ilta-Sanomat* 25–26.2.2006). I syfte att ytterligare öka effekten på dessa rubriker och ingresser publicerades till exempel en bild på en blankett som föreställde en ansökan om medborgarskap samt ett bildmontage av ett gråtande Finlands lejon med en silvermedalj runt halsen.

Möten mellan finska och svenska idrottare har i bägge länder blivit idrottsklassiker. I Finland talar man om Sverigekamper och i Sverige om Finnkamper. Länderna har drabbat samman både på tävlingsbanorna och i kabinetten.

I denna artikel möts Finlands och Sveriges idrottskulturer i en annan verksamhetsmiljö, på den sportrapporterande journalistikens arena. Det är fråga om en Finland–Sverige-landskamp i

sportjournalistik, där båda ländernas sportjournalistik representeras av pressen. Artikeln baserar sig på ett gediget material från min doktorsavhandling (2011), vars kärna utgörs av rapporteringen från ett sommar- och ett vinter-OS i två finska och två svenska kvällstidningar.

Kvällstidningarna är flitigt lästa och bjuder på rikligt med sport

Kvällstidningarnas bild av verkligheten kan sägas vara både splittrad, visualiserad, överdriven och dramatiserad. På löpsedlar, förstasidor och i tidningarnas nätversioner sätts dagligen ut ”krokar” som man hoppas att läsarna skall nappa på (Saari 2007, 17, 254). Och visst nappar läsarna på dem. Det allt mångsidigare medieutbudet, den ökade användningen av digitala medieformer samt strukturella förändringar i både samhälle och befolkningsstruktur, har lett till att dagstidningarnas upplagor har minskat. Det har därför funnits en viss oro över att dagstidningens betydelse i samhället avtar (Herkman 2002, 15). I Skandinavien har emellertid dagstidningarna hållit sin ställning exceptionellt bra (Sauri 2007, 28–29) och nordborna är fortfarande ett folk som läser dagstidningar. Finland placerade sig på femte plats gällande upplagestorlek i förhållande till den vuxna befolkningens mängd i *World Association of Newspapers* världsomfattande statistik 2010. I Finland var genomsnittsupplagan per tusen invånare i kategorin över dagliga (4–7 ggr/vecka) kommersiella dagstidningar 462,0. Norge kom på tredje plats i samma statistik (538,3), Sverige på nionde plats (422,2), Danmark var 28:e (235,0) och Island 33:e (199,2) (*World Press Trends* 2010, 38–39). Om man ser till statistik som mäter efterfrågan på dagstidningar, ter sig hotet om dagstidningens nedmontering överdrivet (Hujanen 2007, 256). Den audiovisuella kulturen har således inte kuvat viljan att läsa tryckt text i pappersform.

Av enskilda dagstidningar är kvällstidningarna de mest lästa. I Sverige är kvällstidningarna *Aftonbladet* och *Expressen* landets två mest lästa dagstidningar (Orvesto Konsument 2012:1) och i Finland är det bara *Helsingin Sanomat* som besegrar *Iltalehti* och *Ilta-Sanomat* (KMT Lukija 2012). Kvällstidningarnas nätversioner hör i sin tur till de mest lästa portalerna på hela Internet i både

Finland och Sverige (KIAindex 2013/1; TNS Metrix 2013/24 och 25).

Ett av kvällstidningarnas mest centrala innehållsområden är sport. Sportmaterialets mängd och relativa andel är större i kvällstidningarna och dess ställning som säljtrumf mer betydelsefull än i övriga dagstidningar. I stora finländska dagstidningar (som utkommer 4–7 dagar i veckan) var det idrottsrelaterade materialets andel 14 procent 2006, medan motsvarande andel i kvällstidningarna var 20 procent, enligt statistik från Tidningarnas Förbund. Under stora idrottsevenemang såsom OS ökar sportens andel i kvällstidningarna betydligt (Laine 2011, 119–120, 166–167). Sporten är vid sidan av dags- och nöjesnyheter ett av kvällstidningarnas tre stödben.

Sportjournalistik – ett nytt forskningsområde

Sport är i de flesta länder, även i Finland och Sverige, ett betydande delområde inom masspublikationsforskning. Detta till trots har forskningen kring sportjournalistik förblivit relativt anspråkslös och ringa till sin omfattning, särskilt i Finland. Examensarbeten på magisternivå finns det gott om, men det finns få finländska forskningspublikationer inom området. I Sverige är forskningsfältet bredare och mångsidigare än i Finland, men i förhållande till övriga forskningsområden inom sport och journalistik även där begränsat. Idrottsjournalistikens stora popularitet, men den förhållandevis obetydliga mängd forskning som gjorts i ämnet har förklarats med idrottens underhållande, snarare än ”vetenskapliga” karaktär (Brookes 2002, 2).

I min doktorsavhandling (2011) granskade jag sportjournalistik i tryckta finländska (*Iltaalehti* och *Ilta-Sanomat*) och svenska (*Aftonbladet* och *Expressen*) kvällstidningar, och analyserade skillnader i idrottsrapportering. Strävan var att tolka och förklara dessa skillnader och samtidigt bidra med ny kunskap om två relativt outforskade ämnesområden: sportjournalistik och kvällstidningar. Min undersökning var både kvantitativ, innefattande bl.a. tidningsmaterial på flera tusen sidor, och kvalitativ (kvantitativt begränsat tidningsmaterial och åtta intervjuer med sportredaktionschefer) till

sin uppläggning. Tidningsmaterialet gällde nyhetsrapporteringen från sommar-OS i Aten 2004 och från vinter-OS i Turin 2006.

Mitt val av forskningsområde föll på OS, eftersom de olympiska spelen trissas upp intresset hos den breda publiken. Samtidigt är mediernas rapporteringsresurser uttänjda till sitt yttersta. Ett centralt kriterium för ämnesvalet var också att objekten som OS-rapporteringen fokuserar på möjliggör ett pålitligt upplägg för jämförelse av sportjournalistik i två olika länder. Under OS publiceras också artiklar kring mera generella ämnesområden, och nyhetsrapporteringen kring dessa påverkas inte på samma sätt av de undersökta ländernas nationella intressen.

Medietexter producerar betydelser

Jag granskar kvällstidningarnas sportjournalistik som ett samhällsvetenskapligt forskningsobjekt och befinner mig i terrängen mellan idrottssociologi och journalistikforskning. Upplägget är komparativt och synliggör likheter och skillnader i materialen. Undersökningen är socialkonstruktivistisk, dvs. kunskap ses som dynamisk, föränderlig, kontextbunden, men också som subjektivt konstruerad. Sålunda är den sociala verkligheten ett system av olika betydelser, tolkningar och andra konstruktioner i människans mentala värld (t.ex. Tuomi & Sarajärvi 2002, 64). Ett fenomen existerar först då det namngivits, getts betydelse. Enligt det konstruktivistiska tänkesättet formar och omformar texter, såsom medietexter, verkligheten genom att ge den särskilda betydelser. Idén om språket som förmedlare och skapare av betydelser grundar sig på idén om representation. Medieföreställningar är inte passiva reflektioner av en oberoende, universell verklighet, utan dynamiska, kontextbundna processer. I min forskning analyserar jag representationer av medieidrott, dvs. hur idrott definieras och framställs i medierna. Representation innebär den process som producerar betydelser (Pirinen 2006, 9, 22).

Den relativa andelen sportmaterial var under de båda olympiska spelen omfattande såväl i finländska som svenska kvällstidningar, minst en fjärdedel i varje tidning. I de svenska tidningarna var antalet sportsidor ändå betydligt större. Också sportsidornas relativa andel var större i de svenska tidningarna. Skillnaden förklaras inte av reklamannonser, eftersom det relativt sett fanns mera av dem i de finska tidningarna. Det redaktionella sportmaterialets dagliga genomsnittliga antal sidor var nästan dubbelt så stort i de svenska tidningarna. De finska tidningarnas idrottsrapportering fokuserade betydligt mera på OS-relaterade nyheter, men trots detta var OS-rapporteringens dagliga genomsnittliga antal sidor betydligt större i de svenska tidningarna. I de finska tidningarna var det dagliga genomsnittet för icke-OS-relaterad sportrapportering bara en dryg tredjedel av de svenska tidningarnas motsvarande.

Bägge länders sportjournalistik var etnocentrisk: I merparten av de OS-relaterade artiklarna var objektet en inhemsk idrottare och även utländska rapporteringsobjekt behandlades ofta ur ett nationellt perspektiv. Andra faktorer som påverkade mängden OS-rapportering var framgångsförväntningar, framgång, antalet tävlingar och deras fördelning samt idrottarens och idrottsgrenens allmänna intressegrad. Idrottarens person och utseende påverkade hur intressanta enskilda idrottare definierades.

Förväntningarna på framgång påverkade mängden sportnyheter både före och efter tävlingarna i de båda jämförda ländernas kvällstidningar. Före tävlingarna publicerades artiklar om idrottare som förväntades nå framgång. Efter tävlingarna rapporterades det om de som lyckats och de "förlorare" som media haft förväntningar på. Favoriternas misslyckanden fick ibland mer synlighet i spalterna än deras framgångar.

Andelen artiklar om manliga idrottare var både i de finska och svenska kvällstidningarna klart större än andelen artiklar om kvinnliga idrottare. Sett till det relativa antalet inhemska OS-deltagare och deras framgång, marginaliserades emellertid inte damidrott rent kvantitativt varken i de finska eller svenska kvällstidningarna. Kvällstidningarnas sportsidor innehöll fotografier som sexualiserar idrottarna och trivialiserande språkliga uttryck.

Till skillnad från vad tidigare forskning visat (t.ex. Koivula 1999, 41–43; Pirinen 2006, 37–38), fokuserade inte kvällstidningarna huvudsakligen på kvinnliga idrottare. Det synes som om de mest tillspetsade könsstereotypierna fått ge vika, eftersom även manliga idrottare sexualiseras och deras utseende blivit allt viktigare i medierepresentationer (Wickman 2006, 152–154). I de flesta artiklar varken underskattades eller sexualiserades damidrott mer än herridrott. Ett undantag utgjordes dock av representationer av kvinnliga idrottare som utövade en traditionsenlig ”maskulin” idrottsgren. I de svenska tidningarna behandlades kvinnliga ishockeyspelare som seriösa och likvärdiga idrottare, däremot var de finländska representationerna fokuserade på ”kvinnlighet” och utseende. *Iltalehti* (13.2.2006) beskriver den finländska backen Saija Sirviö som en ”gullig blondin” och som ”en damhockeyspelare som tar hand om sitt utseende”. I artikelhelhetens centrum fanns en närapå helsidesbild, där Sirviö, utnämnd till ”Isdrottningen”, poseerade för kameran med bar överkropp och endast en hockeyhandske som skydd framför bröstet.

I materialen från både Aten 2004 och Turin 2006 var det en idrottsgren som kvällstidningarna koncentrerade sig allra mest på. I rapporteringen från sommar-OS i Aten fokuserade kvällstidningarna på friidrott, medan ishockey låg i fokus under vinter-OS i Turin. I de svenska tidningarna var denna centrering tydligare än i motsvarande finska.

De svenska kvällstidningarna tenderade att dramatisera idrottsfenomen kraftigare än de finska och även kritiken som fördes fram i de svenska tidningarna var hårdare. De finländska tidningarnas sportrapportering var måttligare, mer ”städat” sensationslysten, än de svenska tidningarnas dito. Flera av särdragen i kvällstidningarnas sportjournalistik förklaras av deras position på sportmediefältet. Tryckta kvällstidningar har sällan sportrelaterade scoop, eftersom de utkommer i slutet av nyhetsdygnet och deras roll är främst att komplettera andra medieformers utbud. Detta strävar man till genom att greppa rapporteringsobjekten från överraskande, insiktsfulla och tilläggsinformationsbringande synvinklar.

De finska tidningarnas nyhetsrapportering var innehållsmässigt mera enformig än de svenska tidningarnas. I de finska tidningarna

var andelen traditionella inför-artiklar och referat samt intervjuer inför och under själva tävlingen relativt sett betydligt större än i de svenska tidningarna. De svenska tidningarnas artikelutbud var i sin tur betydligt mångsidigare än de finska tidningarnas motsvarande. De svenska tidningarna innehöll t.ex. mera berättande artikeltyper, åsiktsmaterial, tv-förknippad nyhetsrapportering samt åskådliggörande grafik. Artiklarna var storstilat uppslagna i de svenska tidningarna och innehållsmässigt mer detaljerade än i de finska tidningarna.

En av *Ilta-Sanomats* journalister rubricerade en artikel som jämförde tv-sändningarna från Aten 2004 på finska och svenska public service-kanaler Åter en gång gör svenskarna allt *bättre*. Här jämfördes bl.a. sändningarnas innehåll, kommentatorer, iscensättning av TV-studion och reportrar. Rubriken sammanfattar det väsentligaste om skillnaderna mellan finsk och svensk sportmedia. Den i artikeln framförda kritiken är dock på så vis tvivelaktig att just kvällstidningarnas sportsidor är det forum som särskilt tydligt typologiserar skillnaderna mellan finsk och svensk media. Om något, är det just dem som svenskarna gör bättre. I denna landskamp tog de svenska tidningarna hem en brakseger – både i den kvantitativa och kvalitativa analysen.

Resurser, kultur och marknader

En del av skillnaderna i de finska och svenska kvällstidningarnas sportjournalistik kan förklaras med resurser. I de svenska tidningarna är antalet sidor som dagligen tillägnas sport och mängden sportjournalister som fyller dessa sidor större än i de finska. Artiklar som behandlar nyhetsrapporteringens objekt ur flera olika synvinklar förutsätter spaltutrymme och journalister. Resurserna påverkar också vilka artikelkonkretiserande medel som används och hur artiklarna layouts. Ett stort antal sidor möjliggör representativ exponering. Givetvis handlar det också i en viss utsträckning om varierande yrkeskunnighet och ambition hos enskilda journalister och chefredaktörer.

Resursfaktorerna förklarar dock bara en del av skillnaderna mellan den finska och svenska sportjournalistiken. Kontextuellt

sett måste man beakta hur kvällstidningarnas journalistiska och sportjournalistiska kultur ser ut och hur den formats historiskt. För det första har den sportjournalistiska kulturen i Sverige, liksom den övriga journalistiska kulturen, haft möjlighet att utvecklas under gynnsammare förhållanden än i Finland. Det svenska samhället tvingades inte på 1900-talet genomgå med det finländska samhället jämförbara brytningstider (t.ex. krigen) som återspeglas i journalistiken. För den sportjournalistiska kulturens del gäller detta också objektet man rapporterar om, sporten. Tack vare Sveriges historia, som jämfört med Finlands historia är mycket längre och fredligare, har landets idrott och journalistiken som granskar den kunnat utvecklas under stabila förhållanden.

För det andra har kvällstidningarna och framför allt konkurrensupplägget mellan de två svenska kvällstidningarna en mycket längre historia än i Finland. *Ilta-Sanomat* som grundades 1932 hade monopol under flera årtionden och satsningarna på tidningen var måttliga. *Iltaalehti* kom ut på marknaden först 1980 och det tog sin tid innan ordentliga satsningar gjordes på den. *Aftonbladets* och *Expressens* inbördeskonkurrens har pågått i snart 70 års tid. Konkurrensen har krävt satsningar och utvecklat båda tidningarna. Det samma gäller tidningarnas sportsidor.

De finska tidningarnas starkare fokus på OS kan utöver resurser förklaras av ländernas olika idrottsmarknader. OS-idrotten har historiskt sett bibehållit en mer central ställning i riksomfattande sportmedier i Finland än i Sverige. Detta beror på att den nationella idrottsmarknaden är mycket mer begränsad i Finland än i Sverige. I Finland finns det färre sportrapporteringsobjekt som intresserar de stora mediepublikerna, sådana som kvällstidningarna i sitt dansande efter marknadslogikens pipa skriver om, än i Sverige.

Slutligen kan man fråga sig hurudana sportartiklar konsumenterna förväntar sig att medierna förmedlar? I min undersökning har jag inte studerat kvällstidningsläsare och därför lämnar resonemanget rum för tolkning. Vad gäller kvällstidningars sportsidor vågar jag ändå påstå att den sportjournalistik som är typisk för de finska tidningarna inte skulle duga åt svenska konsumenter, men däremot skulle de flesta finska konsumenter prioritera den sportjournalistik som är typisk för de svenska tidningarna – förutsatt

erbjudas dem på finska och gälla finländsk idrott. De finska kvällstidningsredaktionerna har också insett detta. Sommaren 2010 träffade jag en journalist vid *Iltalehti* på flygplatsen i Johannesburg i Sydafrika. Han sökte finländska VM-fotbollsturister som kunde personifiera rapporteringen om VM-händelser. Artikeln skrevs aldrig, men jag berättade kort om min undersökning. Allt eftersom samtalet framskred avslöjade journalisten att de svenska kvällstidningarna används som mall på *Iltalehti*: ”Vi kopierar utan att ens reflektera över det. *Aftonbladet* landar på bordet framför en tillsammans med en order om att göra så där.”

Artikeln baserar sig på skribentens doktorsavhandling *Urheilujournalismin Suomi–Ruotsi-maaottelu: Vertaileva tutkimus suomalaisten ja ruotsalaisten iltapäivälehtien Ateenan 2004 ja Torinon 2006 olympiauutisoinnista* (sv. övers. ”Finland–Sverigelandskamp i sportjournalistik: En jämförande undersökning om OS-rapporteringen från Aten 2004 och Turin 2006 i finska och svenska kvällstidningar”) som granskades 26.11.2011 vid Jyväskylän universitet. Avhandlingen har publicerats av Edita Publishing Oy. Närmare frågor om avhandlingen riktas till: antti.laine@jyu.fi

Källor

- Nätkällorna som det hänvisas till i artikeln finns att få på de understruckade URL-adresserna. Källornas funktion har testats och innehållen granskats 22.8.2013.
- Brookes, R. 2002. *Representing Sport*. London: Arnold
- Herkman, J. 2002. *Audiovisuaalinen mediakulttuuri*. 2. upplagan. Tammerfors: Vastapaino
- Hujanen, E. 2007. *Lukijakunnan rajamailla*. Sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa. Jyväskylän universitet. Jyväskylän studies in humanities 68
- KIAindex 2013/1. <http://www.kiaindex.net/>
- KMT Lukija 2012. <http://www.levikintarkastus.fi/mediatutkimus/lukijamaarat.php>
- Koivula, N. 1999. *Gender in sport*. Edsbruk: Akademitryck
- Laine, A. 2011. *Urheilujournalismin Suomi–Ruotsi-maaottelu. Vertaileva tutkimus suomalaisten ja ruotsalaisten iltapäivälehtien Ateenan 2004 ja Torinon 2006 olympiauutisoinnista*. Helsingfors: Edita

- Orvesto Konsument 2012:1. http://www.tns-sifo.se/media/407465/tnssifo_ok_2012_1_total.pdf
- Pirinen, R. 2006. Urheileva Nainen lehtiteksteissä. Tammerfors universitet. Acta Universitatis Tamperensis 1138
- Saari, H. 2007. Isku tajuntaan! Eli Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia. Helsingfors: Johnny Kniga
- Sanomalehtien Liiton Toimitustilasto 2006. Helsingfors: Sanomalehtien Liitto (Tidningarnas Förbund)
- Sauri, T. 2007. Sanomalehdet pystyvät vastaamaan ajan haasteisiin. Hyvinvointikatsaus 18 (2), 28–32
- TNS Metrix 2013/24 ja 25. <http://tnsmetrix.tns-gallup.fi/public/>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsingfors: Tammi.
- Wickman, J. 2006. Mediaseksikäs miesurheilija. I boken T. Kinnunen & A. Puuronen (red.) Seksuaalinen ruumis. Helsingfors: Gaudeamus, 143–159
- World Press Trends 2010. Paris: World Association of Newspapers and News Publishers

”... Styrka båtar föga, der vett ej finns”

– Helsingfors Gymnastikklubbs kamp för den mångsidiga idrotten under sent 1800-tal

Kenth Sjöblom

Finland hade fått sina första idrottsföreningar redan på 1850- och 1860-talet i form av segel-, jakt- och skytteföreningar, men det var egentligen först med gymnastikföreningarnas tillkomst på 1870-talet som idrottandet började sprida sig till den bredare publikens medvetenhet. Under det påföljande decenniet började också andra, och kanske ännu mera fartfyllda, idrottsformer sprida sig till Finland och väcka unga mäns intresse, så även bland unga gymnaster. Kvinnor började visserligen också med gymnastik på 1870-talet, men aktiviteterna var mindre tävlingsinriktade än hos männen.

Tanken med denna essä är att i korthet belysa en särskild aspekt i Finlands tidiga manliga gymnastik- och idrottshistoria. Studien tangerar boken som skrevs till Helsingfors Gymnastikklubbs (HGK) 125-årsjubileum (Sjöblom 2000). Bland många intressanta detaljfrågor som framträdde under arbetets gång, var klubbens kamp för den mångsidiga idrotten och gymnastiken en av de mest fascinerande. Denna kamp framstod som en motkraft till den gryende resultat- och rekordfixerade moderna sporten, som

spred sig som en löpeld från Storbritannien till Norden, även till dess avlägsna hörn Finland.

Citatet i rubriken ovan är taget ur Esaias Tégners "Frithiofs saga" (1825) och närmare bestämt berättelsen om "Kung Bele och Torsten Vikingsson". Strofen i sin helhet lyder som följer:

Hög kraft är gudars gåfva, men, Frithiof, mins, att styrka båtar föga,
der vett ej fins.

Budskapet är talande för hur "turnarna", dvs. de manliga gymnasterna i HGK, såg på idrottens och gymnastikens främsta målsättningar. Detta citat användes i flera sammanhang då man ville mana till sans och vett i idrottsutövandet. Att just detta citat användes, återspeglar också HGK-medlemmarnas – åtminstone de skrivande medlemmarnas – starkt nordiska andliga anknytning. I klubben ingick flera högtutbildade män med nära kontakter till Sverige.

Själva benämningen *turnare* har också sin speciella förklaring och en poäng även i själva uppläggningsen av temat. Klubbens tidiga ledare, Mauritz Vænerberg och Gustaf Hedström, hade nämligen under studieresor i Tyskland i mitten av 1870-talet, och även senare, starkt influerats av den tyska Turnen-gymnastiken. När de sedan startade en förening efter hemkomsten, fick den till en början uttryckligen heta Helsingfors Turnförening. Namnet ändrades till gymnastikklubb först på 1880-talet när stadgarna officiellt godkändes. Inom klubben fortsatte man att kalla sig turnare. Denna form av manlig gymnastik kom att få en central plats i klubbens övnings- och uppvisningsprogram, samtidigt som den sågs som ett centralt element i det som man ville framhäva som explicit finländsk gymnastik.

De tyska influenserna kom dock också att bana väg för kommande svårigheter. Jämfört med den svenska Ling-gymnastiken, som av många finländska gymnaster upplevdes som enformig och tråkig, erbjöd den tyska, mera redskapsvänliga metoden ett bättre tillfälle till individuellt artisteri. Inom HGK fanns även flera turnare som gärna ville visa sig styva på olika redskap och därmed var villiga att bygga upp nödvändig styrka och inöva cirkusliknande rörelseserier. Detta föranledde också kritisk diskussion inom klubbens egna led.

HGK kom också, såsom tidigare antyddes, på 1890-talet i kläm med den annalkande moderna sporten och dess ideal, i synnerhet som klubben själv aktivt ville medverka till att styra in tävlingsidrotten på ett eget, idealiserat mångsidigt spår. Dessa frågor skall här i korthet belysas utgående från det material jag arbetade med då historieverket tog form. Klubbens arkiv var förhållandevis väl bevarat och bjöd på bl.a. protokoll, årsberättelser, korrespondens, tidigare utgivna historiker, tidningsurklipp samt klubbens egen tidning *Julgrisen*. Dessutom hade somliga medlemmar skrivit helt fristående verk.

Utländska influenser

Man kan gott säga, att grunderna till intresset för tävlingsgymnastik och -idrott bland HGK-turnarna låg både i hemlandet och på kontinenten. Viktor Heikel, Finlands ledande gymnastikpedagog på den tiden, arrangerade redan 1882 de första Akilles-tävlingarna i idrott, en blandning av gymnastiska och idrottsliga övningar. Förebilderna kom i första hand från England, som Heikel besökt i början av 1870-talet. Han ville inplantera de goda elementen från den brittiska internatsporten, men samtidigt värna om sina ideal med starka rötter i antiken, som sade att kroppen skulle utbildas och utvecklas som en helhet.

Några idrottsmän med HGK-anknytning hade deltagit i dessa första idrottstävlingar, som hölls i Brunnsparken i Helsingfors i början av 1880-talet, och dessutom med förhållandevis god framgång. Det kan ha ett visst intresse – med tanke på HGK:arnas senare uttalanden om specialtränade idrottsmän – att här lyfta fram en kort passus ur klubbens tidning *Julgrisen* från 1884, där man kommenterar tävlingsivern hos vissa medlemmar:

Dock måste ännu på Ert julekalas, Det nämnas med heder i Grisen,
Hur Vassarne sprungo sig magra som as, Med tanke på Heikelska prisen.

En annan källa till tävlingsfebern låg i den resa till kontinenten som fyra HGK-turnare gjorde 1885 med främsta avsikt att delta i och ta lärdom av den tyska gymnastikfesten Turnenfest, som det

året arrangerades i Dresden. Under resans lopp erbjöds de framstående och skickliga gymnasterna flera tillfällen att hävda sin styrka och vighet – och de var inte sena att utnyttja tillfällena, väl medvetna om att vad de förevisade i Tyskland inte skulle ses med enbart blida ögon i hemlandet.

Innan herrarna hann fram till Dresden, tävlade de i bl.a. brottning och friidrott och inte med helt oävana resultat. Klubbens viceledare Gösta Wasenius – senare kallad Brandvasse p.g.a. sitt yrke – brottades segerrikt med en skicklig tysk brottare så att han själv bröt ett revben, medan yngre brodern Hannes, även känd som Lillvasse, hade bättre tur i vad som gick under benämningen ”volkstümliche Übungen”, dvs. vikthävning och fria språng. När turnarna kom fram till Dresden och själva gymnastikfesten fick de sedan tillfälle att förevisa sina speciella trick på olika redskap, av vilka somliga ansågs vara banbrytande då, men helt vanliga numera. Eller vad sägs om följande beskrivning av nämnda Lillvasses ringövning:

Nu höll sig Lillvasse framme och gick till de straxt invid hängande gungringarna, på hvilket redskap han har sin likaledes af ingen annan i klubben eftergjorda specialitet, att nämligen ifrån sträckstöd, genom långsamt utbredande af båda armarna slutligen komma att hänga fritt likasom ett kors på vågrätt utsträckta armar. Enligt hvad man i Leipzig sade oss, fins det veterligen i Tyskland två som göra det [...] (*Fem sportsmäns resa*, s. 153)

Uno Saxén hade i sin tur som specialitet att på räcket efter svingning liksom till jättekast med ens ställa sig att stå fritt på räcken; ”comme un César”, som någon hade utropat under en uppvisning i hemlandet.

Denna studieresa har förtjänstfullt, och på ett humoristiskt sätt, beskrivits i en av den finländska idrottslitteraturens klassiker, *Fem sportsmäns resa till kontinenten*, huvudsakligen skriven av Reinhold Felix von Willebrand, senare ordförande i HGK.

Inhemska ideal

Med dessa erfarenheter i bagaget kunde HGK-turnarna också vis sig på styva linan i hemlandet, t.ex. 1886 då den första allmänna finländska gymnastikfesten ägde rum. Vid sidan av uppvisningsgymnastiken ingick även idrottstävlingar på programmet, såsom kulstötning, längd- och höjdhopp samt viktlyftning. För att de tävlande skulle kunna kämpa om prisen, måste de dock uppnå ett minimieresultat i varje gren, helt enligt den filosofi som utstakats av Viktor Heikel, landets ledande gymnastikpedagog på den tiden.

Året därpå, våren 1887, ville några turnare inom klubben arrangera tävlingar i redskapsgymnastik och man tillsatte en särskild tävlingskommitté för att utarbeta regler för tävlingarna, som skulle inkludera övningar på räck, barr och häst. På varje enskilt redskap fick de tävlande utföra två obligatoriska och en självvald övning.

Huruvida det var en följd av motståndet inom den egna klubben eller av någon annan orsak, må vara osagt i detta sammanhang, men dessa redskapstävlingar utformades inte till någon tradition inom klubben förrän långt senare. Sekreteraren Lars Krogius hade i alla fall en bestämd uppfattning om målsättningen med klubbens gymnastik:

Såsom icke varande af någon större betydelse, [...] kan en dylik täflan betraktas som rent onödig, emedan Helsingfors Gymnastikklubbs ändamål är att sprida intresse för gymnastiken i vida kretsar, icke att blott inom sig själf fostra skickliga konstgymnaster. (HGK:s årsberättelse 1886–87, HGK:s arkiv, Finlands Idrottsarkiv)

Ungefär i dessa tider hade några lärare i huvudstadens läroverk också börjat introducera idrottstävlingar bland eleverna, men det skulle dröja ett antal år innan tävlingarna bland skoleleverna blev ett återkommande evenemang, och då under HGK:s kontroll.

Hårdnackat motstånd mot specialisering

En viktig milstolpe när det gäller tävlingsidrottens genombrott i Finland, och särskilt HGK:s roll däri, är avgjort den internationella gymnastik- och idrottsfesten som hölls i Stockholm 1891.

Tävlingarna i friidrott fick en förhållandevis stor uppmärksamhet under nämnda fest, inte minst tack vare – eller kanske till följd av – engelsmännens talrika deltagande, men även norska idrottsmän tävlade med stor framgång. Finländarna hade däremot en hel del motgångar, vilket man gärna skyllde på missförstånd gällande reglerna. Dessutom hade man sina bestämda åsikter om engagemanget hos de övriga ländernas idrottsmän. Det är skäl att påpeka, att regelverket inom friidrotten var rätt flytande ända fram till 1912, då det internationella friidrottsförbundet grundades.

Den tidigare nämnda Viktor Heikel hade redan innan festen uttalat sina farhågor om idrottstävlingarna för Viktor Balck, Sveriges ledande idrottsgestalt vid den tidpunkten. Heikel var samtidigt intresserad av att se engelsmännen och hade förståelse för de eftergifter som Balck varit tvungen att göra för att få dem att delta.

Lennart Kurtén, en av de deltagande HGK:arna i Stockholm, skrev under sommaren efter festen till R.F. von Willebrand och ondgjorde sig över tävlingsarrangemangen:

Genom Heikel fingo vi af Balck reda på, att denna afvikelse från Svenskarnes allsidighetsprogram var gjord för Engelsmännens skull. De kommo nämligen med endast om man kunde få pris, oaktadt man deltagit i blott en täflan. Däraf resultatet. Engelsmännen, specialister i hvar sin branch, togo första prisen och vi fingo de därpå följande. men vi taga pris samma karl med både armar och ben./---/ Den enda täflan där de våra blefvo utan pris, var en mils löpningen. Pristagare blefvo norrmän enkom kappränningstränade. De sågo otäcka ut. Magrare än Faraos nöt, hade de säkert ej orkat lyfta den kula, med hvilken Hannes vann andra priset i kulstötning. (R.F. von Willebrands arkiv, SLSA 378, Nationalbiblioteket)

Kurtén beskriver vidare hur arrangemangen också kunde medföra andra oväntade komplikationer, som t.ex. för nämnde Hannes Wasenius som klart vunnit i försökstävlingen i höjdhopp, men sedan inte var helt på det klara med tävlingarnas fortsatta program:

[...] då Hannes, som ej visste att sluttäflan skulle äga rum, efter sin en mils löpning varit och förfriskat sig i restaurationen och sålunda stakade sig på de 145 cm, som först sattes framför honom. (R.F. von Willebrands arkiv, SLSA 378, Nationalbiblioteket)

Finländska experter hade möjlighet att, åtminstone i efterhand, påverka upplägget för dylika tävlingar. Viktor Heikel och Ivar

Wilskman hade invalts i en kommitté som hade till uppgift att evaluera festen. De två finländarna skrev ett gemensamt utlåtande med ingående och kritiska kommentarer till friidrottstävlingarna. Organisatörerna (Balck) drog ett streck över denna passus i uttalandet med randanmärkningen "Tillhör ej studienemnden".

Heikel och Wilskman hade följande önskemål för kommande arrangörer:

Ifall idrottstävlingar med pris anordnas, borde de kombineras i grupper af minst 3 öfningar, så att hvarje grupp erfordrade en så allsidig utveckling som möjligt, och pris borde utdelas endast åt dem, som visat den största skickligheten i en sådan grupp, alla öfningar tillsammans.

För tidupptagning borde några personer på förhand inöfvas, likasom sekundometrarne borde noggrant kontrolleras.

Repetition på samma dag af sådana öfningar, som kapplöpning och gång på längre sträckor borde ej ifrågakomma. (CIF:s arkiv. Riksarkivet, Stockholm)

För den officiella berättelsen över gymnastikfesten hade herrarna också skrivit ett "Meddelande om gymnastiken i Finland", som slutade med en definition av den finländska tävlingsideologin:

Vid gymnastikfester anse vi idrottstävlingar mycket väl kunna förekomma, blott dem påtryckes en gymnastisk prägel af hållning och allsidighet. Sålunda prisbelöna vi finske gymnaster endast sådana, som utmärkt sig i flere olika täflingar och visat sig hafva öfvat bågge armarne och bågge benen lika samt föröfrigt utbildat hela sin kropp harmoniskt till ett mångsidigt, snabbt och villigt redskap åt viljan och tanken. (CIF:s arkiv. Riksarkivet, Stockholm)

Trots att erfarenheterna från gymnastikfesten i Stockholm inte till alla delar var enbart positiva – särskilt beträffande idrottstävlingarna, eller kanske just därför – beslöt HGK att aktivt blanda sig i utvecklingen av tävlingsidrotten i Finland, för att kunna kämpa för mångsidighetsidealen. Ett första steg var att klubben under hösten 1891 tog initiativ till att överta anordnandet av de tidigare nämnda idrottstävlingarna för huvudstadens skolelever. En kommitté tillsattes för att utarbeta tävlingsregler och fr.o.m. 1892 arrangerades dessa tävlingar nästan årligen fram till 1908–09,

då tävlings- och föreningsutbudet hade växt sig så stort att HGK inte längre kunde skydda sitt "monopol". Utan att i detta sammanhang gå in på detaljer, kan man påpeka att intresset för dessa tävlingar avtog, vilket inte minst kunde ha att göra med onödigt komplexa tävlingsregler.

Ett annat led i kampen för idrottens mångsidighet var att HGK aktivt stödde Viktor Heikel när han i början av 1900-talet agiterade för "idrott men ej rekordjakt". Frågan gällde skapandet av ett tävlingssystem som låg till grund för idrottsmagister- eller -kandidatgrad. I långa loppet kunde inte heller detta projekt mäta sig i kampen med den expanderande tävlingsidrotten.

Ett ytterligare utslag för HGK:s svala intresse för rekordfixerad tävlingsidrott var också att man inte ville engagera sig i de olympiska spelen, trots att klubben som en av de första i Finland fick inbjudan att delta i OS 1896 i Aten. Viktor Balck hade t.o.m. intervenerat för att få HGK:s ledare Mauritz Vænerberg inbjuden till mötet i Paris 1894, där grunderna för IOK lades under ledning av Pierre de Coubertin.

Nyhetens behag från de första moderna olympiska spelen i Aten, liksom också HGK:s fortsatte obehag inför specialiseringen inom idrotten, visade sig med all önskvärd tydlighet i samband med gymnastikfesterna i Malmö 1896 och Köpenhamn 1898. Den av HGK utsända reportern "Per" skrev från Malmö 1896 till huvudstadspressen och berättade sina intryck om idrottstävlingarna:

[---]för tävlingarna gälde [det] att skilja agnarna från hvetet. Men detta befinnes från vår synpunkt vara ett alt för vackert uttryck för det rekord- och prisjakteri, som här i dag försiggått. Vi finska gymnaster hafva i allmänhet svårt att höja vår själ till den rekorddyrkan, som i utlandet synes vara idrottslivets starkaste motoriska kraft [---] här i Malmö erfara vi, att de allra flesta deltagare i idrottstävlingarna egentligen icke äro gymnaster, utan specialister i någon särskild sportart, genomtränade intill benknotorna, med all sin fysiska vigör koncentrerad i ett enda muskelparti. (Sjöblom 2000, s. 74)

Kännetecknande för HGK-turnarnas "amatörmässighet" inför nämnda tävlingar var också deras förberedelser, eller träning, då de enligt nämnde "Per" hade varit "till på köpet så äkta finländskt flegmatiska, att ingen enda det ringaste öfvat in sina konster före avresan från Helsingfors".

I Malmö hade HGK:arna trots allt haft en viss framgång, men i Köpenhamn deltog inte en enda i idrottstävlingarna, utan HGK hade endast en uppvisningstrupp. Detta sades bygga på ett inom klubben fattat beslut att inte delta i tävlingar på de premisser som ofta verkade råda utomlands. Något sådant beslut har visserligen inte kunnat dokumenteras på basen av handlingarna i HGK:s arkiv, men eftersom rapportören även denna gång stod klubben nära, kan hans beskrivning av överenskommelsen i alla fall tillskrivas en viss tillförlitlighet:

Det var en redan för ett par år sedan ingången öfverenskommelse inom klubben, att så länge täflingar bedrefvos på det sätt, som också här var fallet, att man fick täfla om man ville endast i en enda idrottsgren och där man sålunda nästan endast hade att göra med ensidigt utvecklade professionister, det skulle vara under en gymnasts värdighet att inlåta sig på slika täflingar. (Tidningsurklipp i HGK:s arkiv, artikelserie "De finska gymnasterna i Köpenhamn", publicerad i tre delar i *Hufvudstadsbladet* 1898)

Gymnastik kontra atletik

Som en avslutande incident i denna problematik kring tävlingsmotståndet skall vi ta fasta på den s.k. atletiktvisiten i slutet av 1890-talet, som tydligt visade att det förekom olika viljor inom klubben, även om man utåt gärna gav sken av ett ytterst solitt kamratskap och enighet. Konflikten utlystes i sista hand genom de brottningsuppvisningar, som polacken Ladislaus Pytlasinski gav i Helsingfors universitets gymnastiksal och i cirkusmanegen i staden. Intresset för atletik hade småningom tilltagit också bland HGK-turnarna och vi såg ju redan tidigare hur bl.a. Gösta Waseenius prövade sig på brottning i Tyskland 1885.

Fram till säsongen 1896–97 hade intresset för olika former av atletik växt sig så stort, att det började inverka menligt på gymnastikövningarna och det uppstod, för att citera klubbens sekreterare, "ett meningsutbyte med viss skärpa angående nämnda kroppsöfnings förenlighet med gentlemanna gymnastik". Desto mera får man dessvärre inte veta om dispyten, men man får väl anta att det är samma antagonism som återspeglar sig i huvudstadspressen angående Pytlasinskis uppvisningar. Motståndarna till

brottningen skyddar sig bakom signaturerna "Gymnastiklärare" och "Gymnast" och karakteriserar denna idrottsform som "själlöst muskelfåneri" och "tillfälliga slaktartriumfer"; det senare med anspelning på en yrkesgrupp som var aktiv och framgångsrik i atletiska sammanhang.

Med flankstöd från HGK-turnare som kände varmt för atletiken gick Viktor Heikel, kanske något överraskande, till försvar gentemot de nämnda signaturerna. Själv hade han visserligen i början av 1890-talet kraftigt kritiserat Helsingfors Atletikklubbs verksamhet, men då Pytlasinkis brottning kunde anses ha stark anknytning till antika anor såg Heikel med nya ögon på företeelsen. Signaturen "Gymnast" hade svarat på Heikels & consortes försvarstal med att hävda, att han inte motsatte sig brottning som kroppsövning som sådan, men ställde sig kritisk mot professionalismen som spökade däri och poängterade, "att yrkesatletiken i regeln leder till en själlös materialitet, osympatisk för en och hvar och särskildt för oss amatörgymnaster [---]"

Låt oss som avslutning ge Heikel, och därmed en grupp inflytelserika HGK-medlemmar, sista ordet i denna fråga:

Mig synes det [---] vara ett glädjande livstecken, att vår flegmatiska ungdom börjat entusismeras för en så nobel, mångsidig och själsväckande idrott, som den franska brottningen är. Men denna entusiasm bör af oss gymnastiklärare ledas i rätt spår och öfvervakas, ej förnämt beklagas och dämpas. Sålunda skall den blifva en mäktig häfstång för vår gymnastiks utbredning och utveckling.[---] [E]n gymnastikklubb som ej har brottning på sitt program, är dock ovedersägligt efter sin tid, men en sådan klubb, som af falsk skuggrädsla ej vill lära sig denna utmärkta gymnastiska öfning, är – låt mig säga det i all vänskap! – ålderdomsskröplig. (Sjöblom 2000, s. 79–80)

Även om HGK aldrig, annat än indirekt, kom att hävda sig på brottningsmattorna, så blev denna idrottsform en veritabel guldgruva för Finland under kommande olympiska spel och andra internationella tävlingar. Det är kanske skäl att påpeka, att Finlands främsta brottare i början av 1900-talet, Verner Weckman – olympisk segrare såväl i Aten 1906 som i London 1908 – var medlem i HGK.

Det tidvis hårdnackade motståndet mot utvecklingen inom den moderna sporten, kombinerat med – eller styrt av – de utopiska idealen om en allround idrottsman, som presterar med kropp och

själ, kom i långa loppet att ha ett negativt inflytande också på klubben under 1900-talets första decennium. Antalet medlemmar minskade, liksom även intresset för att delta i övningar och uppvisningar. Oron uttrycktes redan vid sekelskiftet, då klubben firade sitt 25-årsjubileum och ledaren Vænerberg noterade i historiken att "intresset och tillgivenheten för gymnastikens idé hade alltför ofta lämnat en hel del att önska" av olika orsaker. Många av klubbens ledare började vid sekelskiftet vara till åren och ungdomen attraherades av allt flera nya idrottsformer. Gösta Rönman, som ledde klubben 1909–1936, skrev i 50-årshistoriken att "vi hade helt enkelt alltför mycket och alltför länge förlitat oss på vårt gamla namn och rykte".

Källor

Centralföreningen för idrottens främjande (CIF) arkiv. Handlingar rörande gymnastikfesten 1891. Riksarkivet, Stockholm
Helsingfors Gymnastikklubbs arkiv. Finlands Idrottsarkiv
Fem sportsmäns resa till kontinenten. Berättad af två af dem. 2. uppl. Helsingfors 1886
R.F. von Willebrands arkiv, SL SA 378, Nationalbiblioteket
Sjöblom, Kenth: *Hälsa, Glädje, Kamratskap. Helsingfors Gymnastikklubb 1875–2000*. Helsingfors 2000

Varför Hagar Olsson? Varför utopi?

Judith Meurer-Bongardt

Om det utopiska är människans kännetecken ("das Charakteristikum des Menschen"), som filosofen Ernst Bloch (1965/1980) påstår, och om litteraturen kan vara utopi, då blir dikten en livsangelägenhet, så som den finlandssvenska författaren Hagar Olsson krävde många gånger. Hagar Olssons utopibegrepp fascinerar, eftersom det ger inte bara en insyn i mellankrigstidens sätt att tänka och skriva, utan också eftersom det fortfarande kan spåras i dagens debatter om framtiden.

Hagar Olssons texter är djupt präglade av utopiskt tänkande. Det är huvudtesen i min undersökning av Olssons författarskap under perioden ca 1920–1950. I den tidigare forskningen om Olsson nämner man betydelsen av det utopiska i några kortare bidrag men ofta handlar det bara om lite vaga iakttagelser. Det saknades alltså en systematisk studie.

Mina textanalyser bygger på fyra tematiska tyngdpunkter som alla är klassiska områden i utopidiskursen: utopi och estetik, utopi och politik, utopi och ungdom samt utopi och kön. Alla dessa områden är mycket betydelsefulla i Olssons författarskap och redan det visar hennes samhörighet med det utopiska. Hon har inte skrivit en text som omedelbart skulle räknas till den litterära

genren ”klassisk utopisk roman”, men jag visar att hennes texter genomsyras av utopiskt tänkande som präglar både innehållet och texternas gestaltning – och här spelar det ingen roll om det handlar om romaner, skådespel, kritiska essäer eller recensioner.

Hagar Olsson hade en etisk och estetisk revolution i tankarna. Hon kämpade för en modern litteratur som hon karakteriserade som ”en realism för utopister” (Olsson 1925, 14f). I min avhandling visar jag att Olsson följer en estetisk strategi som hon själv betecknar som nyrealistisk. Olssons nyrealism är nära släkt med filosofen Ernst Blochs utopibegrepp. Litteraturvetaren Klaus L. Berghahn understryker hur innovativt begreppet är med tanke på litteraturforskningen. Utopin blir en utopisk funktion som inte längre är en litterär genre utan kan hittas i alla konstens och litteraturens former som estetisk ”Vor-Schein” (Berghahn 1985). Begreppet är myntat av Bloch och kan översättas med ”framåt-strålände-sken” (Bloch 1985, 252).

Jag ska inleda med några ord om utopins betydelse för att understryka både utopins och också Hagar Olssons relevans. Sedan ska jag ge ett första intryck av hur Olsson skriver utopiskt med den mycket experimentella romanen *På Kanaanexpressen* (1929) som exempel. I min avhandling ligger fokus särskilt på texternas innehåll, konstellationen mellan figurerna, texternas symbolspråk och komposition, men här koncentrerar jag mig på språket och berättartekniken.

Traditionellt förknippas utopin med den perfekt organiserade staten som leder till välfärd och rättvisa i de positiva versionerna och till ofrihet och tvång i de dystopiska versionerna. I båda fallen hade man ofta ett mer eller mindre socialistiskt organiserat samhälle i tankarna som man beroende på det egna perspektivet bedömde som ett önskvärt framtidsscenario eller som ett uttryck för en mardröm som hotar att bli verklighet. Det är alltså inte underligt att det i samband med murens fall i Berlin och Sovjetunionens sammanbrott talades och skrevs mycket om utopins död eller om att utopiernas tid är över. Men utopins död hade redan tidigare förkunnats flera gånger och alltid hade den dödförklarade kommit tillbaka – ofta i en annorlunda skepnad.

Berghahn skriver 1996 att den som vill publicera någonting kring utopiskt tänkande och som dessutom åberopar Ernst Blochs

filosofi om det utopiska åtminstone kommer att kritiseras för att vara otidsenlig. I sina artiklar med anledning av trettioårsdagen av Blochs död 2007 upprepade *Neue Züricher Zeitung* och *Die Zeit* Berghahns iakttagelse. Samtidigt betonas hur aktuella Blochs skrifter egentligen är (jfr Papst 2007; Böhmer 2007).

Detta var 2007. Bara fyra år senare stöter man i dags- och veckotidningar rätt ofta på utopiskt tänkande – inte sällan i den stil som Bloch beskriver i sin stora *Das Prinzip Hoffnung*. Kristider har alltid varit en bra grogrund för utopiskt tänkande. Ett gammalt systems undergång innebär ju alltid hoppet om någonting nytt och bättre. Redan 2009 letade *Die Zeit* i en serie i tolv delar efter idéer för framtiden och frågade: Vem tänker för i morgon? (jfr Thadden 2009). Samma krisår 2009 presenteras i tidskriften *Volt* askesen som en alternativ framtidsmöjlighet vid sidan om ett liv där konsumtionen spelar den viktigaste rollen. (Prest 2009). Utopin hittas inte längre i genomtänkta samhällssystem som påverkar människan utan tvärtom hittas den i den enskilda människan som sedan kan förändra samhället. Jag visar i min forskning att den här föreställningen är central redan hos Olsson.

2011, det nyaste krisåret, frågar *Die Zeit* (25.8.2011) med en stor bild av Charlie Chaplin i filmen *Moderna tider* om vi kan ta oss ut ur det härskande systemet. Även här ligger de utopiska alternativen i den enskilda människan som utgångspunkt för större omvälvningar. Att kritisera det som finns och att samtidigt leta efter möjliga framtidsalternativ bemöts inte längre med ett trött leende utan tas igen på allvar. Ett färskt exempel på aktualiteten i det utopiska är *Die Zeits* nyaste serie "Vad är alternativet till kapitalism?" Den 10 november inleddes serien med en kort överblick över utopiernas betydelse ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Intrycket att utopin hittas främst i ett mindre och personligare sammanhang delas av sociologen Krishan Kumar. I *New Literary History* 41/ 2010 konstaterar han att vi inte lever i en tid av stora samhällsutopier utan att "small-scale models of the good life" (Kumar 2010, 562) har högkonjunktur. Kumar menar att åtminstone några sådana projekt möjligtvis kan ha en större effekt på våra samhällen. Samtidigt efterlyser han att den klassiska statsutopin som litterär genre ska återupplivas. Bloch tyckte däremot att litteraturen inte ska beskriva framtiden i minsta detalj, den ska skapa

en "Vor-Schein" av det kommande som inger hopp – hoppet att kampen lönar sig, eftersom nuets möjligheter för en bättre framtid har blivit synliga (jfr Meurer-Bongardt 2011, 56f).

Hagar Olsson ifrågasätter idén om en enda objektivt urskiljbar verklighet som ofta används för att stöda maktpositioner och strukturer i olika samhälleliga sammanhang. I sina romaner och skådespel försöker Olsson varken ge en avbild av verkligheten eller skildra helt fantastiska landskap. Hon sysslar i likhet med Bloch framför allt med vägen till Utopia, med resan mot den öppna horisonten. Även om Utopia – knappt urskiljbart – ändå skimrar vid horisonten. Helt i samförstånd med Bloch utforskar hon det utopiska som ett kännetecken för människan och efterlyser i sina essäer en litteratur som visar och utvecklar nuets utopiska potential. Bloch skiljer mellan "Nahutopie" och "Fernutopie", alltså en utopi som kan nås i den närmaste framtiden och en som ligger i fjärran. Särskilt i Olssons roman *Chitambo* (1933) blir det tydligt att Olsson tänkte i liknande banor. Intressant nog ligger den nära utopin i människan själv. Först måste man hitta "vägen till det inre" (s. 314) symboliserad av orten Chitambo innan man kan börja resan till Atlantis som står för ett nytt samhälle.

På basis av forskningslitteraturen kan man särskilja en del utopiska funktioner som compensation, kritik, vidgandet av horisonten och appell. Det blir omedelbart tydligt att det utopiska kan hittas i konst och litteratur oberoende av litterär genre. Det betyder att en text som Olssons roman *På Kanaanexpressen* (1929) kan räknas som en utopisk roman. Här kritiseras samtiden, men med hjälp av formella och innehållsliga gränsöverskridningar skapas det också utopiskt "Vor-Schein". Läsaren konfronteras med en polyfoni och mångtydighet som ger en konkret föreställning om världens gömda möjligheter. Ordningsbrottet eller en lek med välkända föreställningar, symboler och mönster visar sig alltså som en viktig komponent i utopisk litteratur. Adjektiven "realistisk" och "utopisk" som vanligen gäller som motsatser blir utgångspunkter för en kritisk granskning av idén om en given realitet eller natur, av föreställningen om en skarp gräns mellan fiktion och verklighet, mellan den enskilda individen och samhället, mellan kvinnligt och manligt och en kritik av många andra binära oppositioner som präglade och präglar det västerländska sättet att tänka.

Karakteristiskt för Olsson är en skenbart paradoxal fordran på en ändlös utveckling som blandas med en strävan efter den slutgiltiga "försoningen" (Olsson 1925, 14). En liknande oförenlighet finns också hos Bloch. Olssons idé om "försoningen" kan likställas med Blochs kategori "Ultimum" som han också beskriver som den högsta nyskapelsen ("die höchste Neuheit") eller identitet (Bloch 1985, 231–233). Båda begreppen motsvarar Erich Fromms föreställning om en universell mänsklighet (jfr Fromm 2005, 90). Genom att en människa närmar sig den universella mänskligheten utvecklar hon sin särart och stärker samtidigt sitt medvetande för att vara del av en mänsklig gemenskap. Nyrealistisk litteratur borde skapa "Vorschein" av just den här identiteten.

I *På Kanaanexpressen* (1929) överskrids gränser på många olika plan och läsaren är djupt indragen i den meningsskapande processen. Hon tvingas att bli aktiv – kanske också utöver läsprocessen. Romanen lämnar läsaren med en oroväckande slutreplik "Mitt hjärta är ett härligt rovdjur, det har huggit tänderna i mitt eget kött, det hungrar hungrar" (s. 231), samtidigt som det finns ett slags motto som dyker upp på både franska och svenska: "Il est impossible d'admettre que la destinée de l'homme soit d'être malheureux sur la terre." ("Det är omöjligt att antaga, att människans bestämelse är att vara olycklig på jorden.", s. 229). Meningen är ett citat som härstammar från förordet till Étienne Cabet's utopiska roman *Voyage en Icarie* (1848). När läsaren har avslutat boken är hon långtifrån färdig med den. Oro och hopp framkallas och det är en bra blandning om man vill appellera till läsaren att engagera sig.

På Kanaanexpressen handlar om en grupp unga människor i Helsingfors. En av huvudaktörerna är Peter som utvecklas från en rädd och pessimistisk dagdrivare till en samhällsprovokatör med en allvarlig politisk avsikt. Han vill radikalt förändra människornas sätt att se och tänka. Detta presenteras i romanen liksom i många andra av Olssons texter som förutsättningen för en bättre framtid. Lika viktig som Peter är den unga kvinnan Örnungen som har många likheter med mellankrigstidens nya kvinna. Hon är en förkroppsligad utopi. I expresståget från Åbo till Helsingfors fascinerar och irriterar hon sina medresenärer: "Det smala huvudet avtecknade sig mot rutan, landskapet ilade förbi och mannen som betraktade henne kunde inte bli kvitt föreställningen att det var

huvudet som flög. Djärvt och ensamt klöv det luften i sin egen värld och lämnade allt som omgav det i denna kupé [...] långt bakom sig") (s. 6f). Vid sidan om andra fåglar är örnen en återkommande symbol hos Hagar Olsson. Den stora rovfågeln står för möjligheten att med sina skarpa ögon spana in den fjärran kontinenten och samtidigt har den med sina vingar möjligheten att kunna nå den.

Romanen liknar en episodroman där kopplingarna mellan de olika karaktärerna först steg för steg blir synliga. Men inte bara karaktärernas relationer till varandra öppnar sig först så småningom för läsaren utan också sambandet mellan textens olika delar. Romanen består av mer eller mindre realistiskt berättade textpassager, av tolv avbildningar, av ett kapitel som återger Peters tankar med stream-of-consciousness-metoden, av ett (möjligen fiktivt) tidningsurklipp, av brev och av dikter som kan vara invävda i ett kapitel eller dyker upp som ett eget kapitel. Vid sidan om de här olika genrerna som förenas till en roman finns det en lek med olika berättartekniska grepp och med olika språk. Jag nämnde redan franskan, men också tyska och engelska ord, meningar och en engelskspråkig dikt dyker upp. Däremot återgivs Walt Whitmans dikt "Hast never come to thee an hour" på svenska.

Lyrikern Ingeborg Bachmann säger att språket är utopi. Hon menar att det litterära språket är ett försök att närma sig det ideala språket: "auf diese eine Sprache hin, die noch nie regiert hat, die aber unsere Ahnung regiert und die wir nachahmen" (Bachmann 2011, 116). Bachmanns språk påminner mycket om Blochs identitet. Språket men också berättarmetoden bär även i *På Kanaanexpressen* det utopiska. Det motsvarar romanens innehåll. Redan titeln väcker ju associationer om en resa till det förlovade landet. Om man tar en kort titt på romanens språk i kapitlet "Impromptu" blir det tydligt vilken insats som krävs av läsaren. Det finns dessutom ett flertal visuella markeringar i själva texten. Citatet efterliknar originalutgåvans utseende:

Paris!
Virvlande damm..sol..äventyr..nötta sko-
solor..giriga ögon..brinnande hjärnor..
europeiska visioner...
Qu'est ce que vous voulez?
Einstein..Freud..Coué..Joséphine..Le
Corbusier..René Clair..Michael Arlen.
L'ESPRIT NOUVEAU STYLE GÉOMÉ
TRIQUE MACHINE A S'ASSEOIR
Skuggor vandrar över torget...Är det inte
Villon och Rabelais?

[...]

La Pucelle lever!
LA MADONE DES SLEEPINGS
Melle Spinelly?...
Pigalle! Pigalle! Pigalle!
Aber die Menschen merken es kaum, wie sie
ihr Herz nur noch an Schattengebilde hängen
PALAIS AM ZOO MICHELS TAUENT-
ZIEN PALAST
"Zehn Tage die die Welt erschüttern"
Människa
Liv Blod Grymhet Ängslan
ein unerschöpflicher Born des Schöpferischen
Oktober!

(Olsson 1929, 29ff)

Utan att känna till den historiska kontexten och utan att kunna de olika språken är det nästan omöjligt att förstå sådana passager. Språket påminner mycket om en modernistisk dikt. Leken med de olika språken som förenas till en textväv motsvarar föreställningen om ett paneuropeiskt förbund som är en återkommande utopi i Olssons texter under mellankrigstiden. Vid sidan om det skapas ett samband mellan en tradition av utopister (med Villon, Rabelais och Jeanne d'Arc som representanter) och nuet (med Einstein, Freud osv.). Några av tidens motstridiga tendenser förs samman. På skådespelerskan och danserskan Spinelly och det parisiska

nöjeskvarteret Pigalle följer en tidskritisk tyskspråkig mening som beklagar att människorna bara engagerar sig för skuggskapelser och några rader senare hamnar man i och med filmen "Zehn Tage die die Welt erschütterten" i oktoberrevolutionen. Ingenting förklaras eller kommenteras. Den elliptiska stilen ger uttryck för den höga fart med vilken livet håller på att förändras sedan slutet av 1800-talet. Dessutom lämnar det mycket rum för utopiskt tänkande.

Berättarperspektivet växlar flera gånger under berättelsens förlopp. Ofta berättas handlingen genom en karaktärs ögon. Läsaren följer karaktärens bedömningar, intryck och funderingar. Men plötsligt framträder den allvetande berättaren som karakteriserar och kommenterar handlingen och karaktärerna från ett utifrån-perspektiv. Lika omedelbart som han dyker upp, kan han igen försvinna. Läsaren lämnas ensam med en dikt, ett brev eller en karaktärs oförmedlade tankar, minnen och känslor. Den allvetande berättaren är dessutom långt ifrån pålitlig. Till en början verkar han faktiskt vara närvarande och allvetande. Han ser igenom en karaktär och visar den i all sin svaghet men sedan tappar han under händelseförloppet kontakten med de centrala figurerna Peter och Örnungen. Båda karaktärerna, i vilkas tankar han först hade en djup insyn, observerar han mot romanens slut på tydlig distans. På så sätt får läsaren en känsla av att hon aldrig får luta sig tillbaka. Man vet inte riktigt vad man ska tro och blir tvungen att hålla en distans till berättaren och berättelsen, samtidigt tvingas man till en aktivitet som är annorlunda än den medkänslan som en djup identifikation med karaktärerna framkallar. På ett typiskt modernistiskt sätt tar recipienten del i skaparprocessen. Här kan man också konstatera att det sker en lek med maktstrukturerna. Berättaren tappar kontrollen över sina karaktärer, och även läsaren tilldelas en betydande del av makten när hon får en så stor andel i den meningsskapande processen.

Och så är man på väg till Utopia. Olsson kritiserar att människan tappar greppet om sitt eget liv eftersom man utgår ifrån att hon är en passiv varelse som är determinerad av sina arvsanlag och sin miljö. Ett sådant perspektiv betecknas som objektivt och realistiskt och bygger på föreställningen om en enda verklighet. I essän "Mörka vägar" (1935) kritiserar Olsson den härskande synen på människan och verkligheten som "den tekniskt högutrustade

kapitalismens dödsrike, sinnebilden för människans värdelöshet” (s. 37), och hon varnar för att följden är en spridning av pessimism och likgiltighet som driver människorna – som ändå är på spaning efter den förlorande meningen – till auktoritära regimer. Enligt Olsson är den nyrealistiska konstens uppgift att bemöta den här känslan av vanmakt och meningslöshet. Det gör *På Kanaanexpressen* framför allt genom att utmana sina läsare. Texten visar att verkligheten är någonting som den enskilda människan producerar själv, som hon alltså kan påverka i högsta grad.

Enligt den nyrealistiska strategin blir läsaren inte bara uppmuntrad till en kritisk granskning av sin tid och sitt eget sätt att tänka och se utan det presenteras dessutom en hoppingivande utopi. Bakom den står föreställningen om att en litteratur som bara visar världens missförhållanden är lika orealistisk som en litteratur som begränsar sig till idyllen. Olssons utopiska mål, den autonoma skapande människan i nära förbindelse med alla människor, kan gälla som en av modernismens centrala utopier. Man måste förstå den som en reaktion på de snabbt framåtskridande moderniseringsprocesserna och på en förlust av mening och ordning som konsekvens av dessa förändringar. Olssons utopi är en manifestation av hennes krav på en djup relation mellan litteraturen och verkligheten utanför textens gränser. Den här relationen leder till insikten att man inte längre kan skilja dessa två områden åt: Verkligheten formar människan och människan formar verkligheten. Frågan om hur en bättre framtid ska se ut lämnar Olsson öppen. Bara ett tydligt mål kan urskiljas: En värld där varken människan eller naturen exploateras.

Därför Hagar Olsson! Därför Utopi!

Artikeln utgår från Judith Meurer-Bongardts *lectio praecursoria* som hölls vid Åbo Akademi 3.12.2011. Avhandlingens titel är: *Wo Atlantis am Horizont leuchtet oder eine Reise zum Mittelpunkt des Menschen – Utopisches Denken in den Schriften Hagar Olssons*.

Litteratur

Bachmann, Ingeborg, ”Literatur als Utopie” (1960), Bachmann, Ingeborg, *Frankfurter Vorlesungen. Probleme zeitgenössischer Dichtung*, München: Piper, 2011

- Berghahn, Klaus L., "L'art pour l'espoir'. Literatur als ästhetische Utopie bei Ernst Bloch", i Arnold, Heinz Ludwig (red.), *Ernst Bloch. Sonderband aus der Reihe Text und Kritik*, München: edition text+kritik, 1985
- Bloch, Ernst, "Antizipierte Realität – Wie geschieht und was leistet utopisches Denken?" (1965), i Bloch, Ernst, *Abschied von der Utopie? Vorträge*, Frankfurt/ Main: Suhrkamp, 1980
- Bloch, Ernst, *Das Prinzip Hoffnung*, Frankfurt/ Main: Suhrkamp, 1985
- Böhmer, Otto A., "Das Land, wo noch niemand war", i *Die Zeit* 2.8.2007
- From, Erich, "Auf der Suche nach der humanistischen Alternative" (1968), i Fromm, Erich, *Humanismus als reale Utopie. Der Glaube an den Menschen*, Ulm: Ullstein Taschenbuch, 2005
- Kumar, Krishan: "The Ends of Utopia", i *New Literary History* 41/ 2010
- Meurer-Bongardt, Judith: *Wo Atlantis am Horizont leuchtet oder eine Reise zum Mittelpunkt des Menschen – Utopisches Denken in den Schriften Hagar Olssons*. Åbo: Åbo Akademis förlag 2011
- Olsson, Hagar, "Dikten och illusionen", i Olsson, Hagar, *Ny generation*, Helsingfors: Holger Schildts förlagsaktiebolag, 1925
- Olsson, Hagar, *På Kanaanexpressen*, Helsingfors: Holger Schildts förlagsaktiebolag, 1929
- Olsson, Hagar, *Chitambo*, Helsingfors: Holger Schildts förlagsaktiebolag 1933
- Olsson, Hagar, "Mörka vägar", i Olsson, Hagar, *Arbetare i natten*, Helsingfors: Holger Schildts förlag, 1935
- Papst, Manfred, "Plädoyer für Ernst Bloch", i *Neue Züricher Zeitung* 13.5.2007
- Prest, Marcus, "Askes", i *Volt* 7.2.2009
- Thadden, Elisabeth von, "Wer denkt für morgen?", i *Die Zeit* 2.4.2009
- Whitman, Walt, "Hast never come to thee an hour", Whitman, Walt, *Leaves of Grass. With an introduction by Justin Kaplan*, New York: Bantam, 2004

■ Barnet, förpackningen och konsumtionen

Hellström, Martin, *Förpackningens förvandlingar. Konsumtion och karneval i barnboken*. Carlssons, Stockholm 2011

Från och till har det varit acceptabelt eller förkastligt att gestalta varumärken i barnböcker. Tove Jansson tecknade Maxwell-kaffeburkar i Muminserierna, burkar som anger muminflurornas storlek – de är pyttesmå! – medan Gunilla Bergström rätt och slätt skrev KEX på Alfons kexpaket för att undgå all form av kommersiell anstrykning eller produktplacering. Om detta kan man läsa i Martin Hellströms doktorsavhandling *Förpackningens förvandlingar. Konsumtion och karneval i barnboken*, framlagd vid Tema Barn, Linköpings universitet. Hellströms idé sprang ur ett intresse att undersöka matens roll i skönlitteraturen. Han upptäckte att förpackningar var särskilt ofta förekommande i barnböcker. Hans bärande idé är utmärkt produktiv och öppnar för nya läsningar av barnböcker. Den är rentav rolig. Vad betyder alla dessa burkar och kartonger i gestaltningen av barn och barndom, frågar han sig?

Genom att granska ett brett material bestående av klassiker som Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump* (1945), Roald Dahls *Charlie och chokladfabriken* (1964), Christine Nöstlingers *Burkpojken* (1975), Barbro Lindgrens *Korken flyger* (1990), Maurice Sendaks *I Nattköket* (1970), James Warholas *Farbror Andy* (2003), Tove Janssons Muminserier, Hergés Tintin, visar Hellström på förpackningens

litterära användningsmöjligheter. Avhandlingen är indelad i två huvudavdelningar: en där förpackningen fungerar som ingång till lek och fantasivärldar, en där den representerar annat än traditionell konsumtion, närmare bestämt en undersökning av vad konst är och konsumtionens baksida i form av utsatta barn.

Hellström har alltså valt göra en rad nedslag i nationell och internationell bilderbok, serieteckning och kapitelbok. Genre, nationalitet och andra kontextualiserande diskussioner berörs högst koncentrerat eller inte alls, och här uppstår en rad problem, som när lokala debatter får uttolka internationellt material. Exempelvis den korta analysen av James Warhola är skissartad, och tyvärr fungerar inte kapitlen fristående. Ett annat förbehåll är att avhandlingen är väldigt fattig på direkta citat ur materialet.

Avhandlingen är både avskalad och associativ i sin framställningsform och skiljer sig från det etablerade sättet att bedriva barnlitteraturforskning där kontakten med tidigare forskning redovisas tydligare och där narratologiska verktyg används flitigare. Hellströms avhandling lämnar därmed en del att önska då det gäller användningen av teori och metod. Främst stöder han sig på tre B:n – Bauman, Bachtin och Bachelard – väletablerade och ofta utnyttjade teoretiker med konsumtionsteori (nytt inom barnlitteraturforskningen), karnevalsteori (skåpmat inom barnlitteraturforskningen) och teori om miniatyren som specialiteter. En mer problematiserande och polemisk hållning till dessa hade varit välkommen.

Analyserna är många och vill sätta fingret på vad massproducerade förpackningar representerar: förpackningen som livmoder (för Lilla My, Findus och Muminpappan), kartonger som konstkritik (Warhols Brilloburkar), trillande konservtorn som modernitetskritik (i Muminserierna), Förpackningen blir en lins genom vilken verken iakttar, polemiserar eller samtalar med, eller ignorerar, det samhälle som producerar den. Texter för barn blir därmed kommentarer till konsumtionssamhället och konsumismen, och i någon mån till barnets roll som konsument. Förpackningar kan i all sin vardaglighet bidra som kritisk massa i barnböckerna, som uppmaningar till ifrågasättande. Samtida barn är märkesmedvetna och detaljkunniga. De har tidigt kunskap om produktmärken och känner en rad litterära figurer, ofta innan de

kan abstraktare beteckningar för företeelser. Därför är det relevant att som Hellström göra nedslag i barnboken för att undersöka hur och varför förpackningar förekommer. Främst är det i egenskap av satirisk och kritisk hållning som förpackningen återkommer i barnbokssammanhang.

Materialet är lysande, men analyserna något löstryckta ur sitt sammanhang, inte minst det barnlitterära. Särskilt snabbt går det i relation till tidigare forskning där andras läsningar av samma material kunde ha fått mer erkännande. Bland de teoretiska ramarna är karnevalstolkningen mindre intressant medan konsumismteorierna väcker nya och spännande frågor om konstruktioner av barn och barndom i skönlitteratur. Summa summarum bidrar *Förpackningens förvandlingar* med roliga uppslag som garanterat öppnar blicken för att tolka burkar och förpackningar i barnböcker i ett vidare sammanhang.

Mia Österlund

■ Islam i dagsaktuella debatter

Göran Larsson och Susanne Olsson (red.), *Islam och politik*. Studentlitteratur, Lund 2011

I slutet av 1900-talet trodde många att diskussionen kring religionens roll i samhällsdebatten skulle avta. Idag ser vi att religionens roll i politiska diskussioner blivit allt synligare. I Frankrike har de politiska diskussionerna handlat mycket om religionens frånvaro, medan andra länder frågar sig hur religionen skall vara närvarande. Redan i förordet fångas läsaren av problematiken kring att religion och politik inte går att skilja åt, men framförallt grips man av spänningsfältet mellan "vi" och "dom" samt hurudan maktproblematik dylika gränsdragningar.

Islam och politik är en antologi redigerad av Göran Larsson, docent i religionsvetenskap vid Göteborgs universitet och Susanne Olsson, docent i religionsvetenskap vid Södertörns universitet. Boken behandlar aktuella teman, men också intressanta historiska frågor kring islam. I antologin får man bland annat ta del av diskussioner kring islam och politik i Egypten, och det muslimska brödrskapet samt Hizb al-Tahrir i både nutid och genom en historisk överblick. Temat Egypten är inte oväntat i och med de politiska omvälvningar som varit aktuella den senaste tiden.

Antologin består av tre delar, innehållande elva artiklar av tretton författare. Temat islam och politik tar sig uttryck på väldigt varierande sätt, vilket erbjuder mångsidig och intressant läsning. Från sufism i Storbritannien, diskussionerna kring huvudduken i Danmark och den politiska agendan i Mellanöstern där islams synlighet i politiken blivit offentligt omdiskuterad den senaste tiden. Förutom att antologin rör sig över stora ämnesområden är de geografiska områdena också välrepresenterade. Trots att boken är vetenskaplig och ämnesspecifik, utgår inte författarna från att läsaren är insatt i ämnet. De förklarar den historiska bakgrunden på ett sätt som gör att läsaren kan relatera även till dagsaktuella händelser ur ett historiskt perspektiv samt preciserar innebörden i vissa ämnesspecifika termer.

Mads Damgaard, religionsvetare vid Köpenhamns universitet, behandlar under rubriken *Domen över huvudduken*, diskussionen kring huruvida huvudduken som religiös symbol är acceptabel klädsel för domare i det danska domstolsväsendet. Frågan kring användningen av de muslimska dräkterna *burka* och *nigab* handlar om huruvida det är legitimt att visa sin religiösa övertygelse på arbetsplatsen. Damgaard granskar lagförslag och den politiska debatten kring ämnet, och använder sig av Niklas Luhmanns systemteori för att relatera danskarnas inställning till religiös kommunikation. Ställningstaganden för och emot användningen av huvudduken hos domare presenteras. Artikeln bekräftar globaliseringens – ökad invandring, internationell politik och Internet – inverkan på religionen och den alltmer främlingsfientliga diskussionen.

En annan dagsaktuell diskussion kan man läsa i artikeln *Unga muslimer och politik* av Jonatan Bäckelie, teologie kandidat i religionsvetenskap och Göran Larsson. I artikeln som bygger på en enkätstudie, diskuteras hur medlemmar i ungdomsföreningen Sveriges Unga Muslimer (SUM) förhåller sig till politik och religion. Rubriken är en aning missvisande, eftersom författarna presenterar medlemmar i SUM som inte nödvändigtvis är ungdomar. Dilemmat nämns i inledningen, varefter författarna förtydligar att de, intressant nog, inte anser att deras benämning på ungdom har något med ålder att göra. Enkätstudien gjordes på en ungdomskonferens i april 2009 i södra Stockholm. Artikeln lyfter fram intressanta resultat från undersökningen, såsom antagandet om att religiösa utövare tenderar att rösta mer åt höger än åt vänster inte går att påvisa. Andra frågor som behandlas är vilka partier ungdomarna ansåg vara favoritpartier. Artikeln består mestadels av enkätresultat och diskussioner kring dem.

Islamisering i dagens Egypten lyder rubriken på artikeln skriven av Hamdi Hassan, beredskaps- och krishanteringssakkunnig på Regeringskansliet och Susanne Olsson. Artikeln lyfter bland annat fram problematiken kring termen "islamisering" och vilka missförstånd det kan skapa. De för in läsaren i en historisk överblick över det som senare lett till uppror i Mellanöstern, men framförallt i Egypten de senaste åren. Folk har dragit ut på gatorna för att kräva frihet. De problematiserar temat i ljuset av den politiska

makten och vilken roll islam har haft i de politiska förändringar som ägt rum. Bland annat nämns Muslimska Brödrskapet och hur deras politiska insats påverkat islamiseringen av Egypten.

Nina Björkman, doktorand i religionsvetenskap vid Åbo Akademi anknyter också i sin artikel *Politisk islam i Jordanien* till de politiska omvälvningar som Mellanöstern varit med om. Huvudsakligen presenterar Björkman rörelserna Muslimska Brödrskapet och Hizb al-Tahrir i en historisk kontext. Den historiska överblicken ökar förståelsen för hur grupperingarna har fått ett så växande stöd hos befolkningen och vilken inverkan det haft för den politiska utvecklingen i Jordanien, men också i andra delar av Mellanöstern.

Islam och politik är en ämnesmässigt väldigt varierande bok. Den är skriven av professorer, forskare och doktorander. Det är en vetenskaplig bok som behandlar många dagsaktuella teman. Antologin bekräftar att religionens betydelse har blivit allt mera framträdande i samhällsdebatten; särskilt frågan kring religionsfrihetens gränser. Trots den religionsvetenskapliga inriktningen utesluter boken inte andra intresserade och språket kräver ingen religionsvetenskaplig bakgrund. Författarnas analytiska förhållningssätt gör *Islam och politik* till en vetenskaplig, lättläst, omväxlande och intressant bok.

Ingrid Nylander

■ Sionismen i kris

Ingmar Karlsson, *Bruden är vacker men har redan en man. Sionismen – en ideologi vid vägs ände?*
Wahlström och Wistrand, Stockholm 2012

Peter Beinart, *The Crisis of Zionism*.
Times Books, New York 2012

Skillnaden mellan Israelkritik framsprungen ur fientlighet och framsprungen ur äkta omsorg om landets framtid blir uppenbar då man jämför två nyligen utkomna böcker om sionismen. I Ingmar Karlssons *Bruden är vacker men har redan en man* får man höra den vanliga antisionistiska visan: att det fortfarande inte råder fred i Mellanöstern är helt och hållet Israels fel och orsaken är att sionismen som ideologi, trots tidvis vackra ord om det motsatta, bygger på hårt underkuvande av landets arabiska befolkning. Peter Beinarts *The Crisis of Zionism* är återigen en passionerad vädjan om att göra slut på ockupationen för att rädda sionismens liberala kärna.

Ingmar Karlsson är en pensionerad svensk diplomat som gett ut många böcker om Mellanöstern. Han har ofta varit kontroversiell och kritiserats för att förneka det armeniska folkmordet och för att i sin bok om kurderna underkänna möjligheten att skapa ett fritt Kurdistan. Också hans bok om sionismen har skapat skarp debatt.

Karlssons bok har många förtjänster, men än fler brister. Han skriver inte bara om sionismens uppkomst och utveckling samt om staten Israels födelse och vidare öden utan inkluderar också två – synnerligen svaga – kapitel om Gamla testamentet och om kristen sionism i USA. Till bokens förtjänster hör att författaren är väl förtrogen med den israeliska diskussionen och flitigt citerar israeliska intellektuella som Ze'ev Sternhell, Tom Segev, Baruch Kimmerling och Avraham Burg. Det israeliska samhället har sina svagheter, men en livlig politisk och ideologisk debatt hör till dess styrkor. Det anser också Karlsson: "Den judiska demokratin med dess intensiva debattklimat är förvisso värd all vår beundran" (s. 259).

Den största bristen i boken är Karlssons metod. Han analyserar sionismens utveckling med ett särskilt öga för hårdföra uttalanden. Om någon sionistisk ledare i början av 1900-talet sagt något fördomsfullt om araberna – och ja, flera sionistiska ledare gjorde det – ser Karlsson detta som orsaken till att situationen är som den idag är i Palestina. Vad som saknas är en mer balanserad analys av sionismens utveckling. Kanske orsaken till att de mer hårdföra sionisterna fick övertaget var den omedgörlighet de möttes av från arabiskt håll?

Det som framför allt skärpte attityderna på den judiska sidan var det arabiska upproret 1935–37, lett av stormuftin av Jerusalem med jihadretorik. Stormuftin insisterade ända till sin död år 1974 på att den judiska staten måste elimineras och att endast de judar (och deras ättlingar) som fanns i landet före år 1917 skulle få bo kvar. Samma princip skrevs senare in i PLO:s konstitution som också talar om att det palestinska folket ska ”gå framåt på det heliga krigets väg tills den fullständiga och slutliga segern uppnåtts.” Saudi-Arabien kung Ibn Saud förklarade då Peel-kommissionen år 1937 föreslog att Palestina skulle delas i en judisk och en arabisk stat att upprättandet av en judisk stat var otänkbart utifrån islamiska premisser.

Allt detta – och mycket annat liknande – får vi ingenting veta om i Karlsson bok. Ändå är det klart att denna ovilja till kompromiss och därtill hörande aggressiva retorik om judarnas förintande bidrog till att de sionistiska ledarna gick in för en mer hårdför politik. Till och med den mest fredsinriktade sionistiska duvan, universitetsrektorn Judah Magnes, som Karlsson skriver mycket uppskattande om, klagade över att han inte fann någon samtals- och samarbetspartner på den arabiska sidan. Inga araber är villiga att sitta i en kommitté tillsammans med judar och de arabiska lärarna lär barnen allt mer judehat, skrev han redan år 1932. Fem år senare konstaterade han uppgivet i efterdyningarna av det arabiska upproret att islam tycks vara svärdets religion.

Karlssons bok har, som sagt, väckt en hel del debatt. Journalisten och författaren Nathan Shachar massakrerade den totalt i en kolumn i *Dagens Nyheter*. Det intressanta är Karlssons svar. Han meddelade att han inte tänker sänka sig till samma nivå och göra personangrepp. Därefter räknade han upp sina meriter och

hävdade att Shachar hade anklagat honom för antisemitism. Det stämmer inte. Ingenstans i Shachars text finns något om att Karlssons bok skulle vara antisemitisk. Men det är en vanlig uppfattning på visst håll att all kritik av Israel av landets försvarare stämplas som antisemitisk. Så Karlsson såg det han förväntade sig att se, vilket denna gång betyder att han såg i syne.

Än värre för Karlsson är att Torbjörn Jerlerup kunnat visa att Karlsson använder förfalskade citat i sin bok. Det handlar framför allt om två citat: ett från Theodor Herzls dagböcker och ett av ett tal av sionistledare Nahum Goldman. Karlssons bok saknar källhänvisningar så det krävdes ett visst detektivarbete av Jerlerup för att hitta originalcitat. Och då visade det sig att dessa inte överensstämde med vad som stod i Karlssons bok. Nu handlar det inte om att Karlsson skulle ha fabricerat dessa citat, utan om att han litat på sekundärkällor. Dessa citat har av Israelkritiska skribenter förvanskats redan tidigare och sedan cirkulerat vidare. Karlsson har tydligen litat på dem och inte kollat originalen.

Hur en seriös och angelägen kritik av situationen i Israel kan se ut får man sig till livs i Beinarts bok *The Crisis of Zionism*. Beinart är amerikansk jude, universitetslärare och skribent. Han är också uttalad sionist, men djupt bedrövad över vart Israel är på väg. Han utgår från Theodor Herzls roman *Altneuland*, som utkom år 1902 och utgör en beskrivning av en kommande judisk stat. I den kämpar presidentkandidaten David Littwak för en stat som behandlar alla sina medborgare, judar och araber, lika. Hans motpol är Rabbi Geyer, som vill frånta de icke-judiska invånarna deras medborgerliga rättigheter. I romanen segrar Littwaks liberalism och tolerans, men den judiska staten idag, hävdar Beinart, håller på att bli Rabbi Geyers Israel.

Orsaken till att Rabbi Geyers syn på Israel blir allt dominerande är ockupationen. Det är omöjligt att i 45 år ockupera ett folk utan att utveckla ett förakt för dessa. Det är precis vad som har hänt. Olika undersökningar visar att en anti-arabisk hållning växt sig allt starkare bland Israels judiska befolkning. I en undersökning från år 2010 sade 49 % av israeliska judar i åldern 21 till 24 att de inte önskar ha araber som vänner. Bland israeliska araber i samma ålder var det bara 19 % som sade det motsvarande om judar. Som Beinart uttrycker det: "As painful as it is for Jews to admit that

race hatred can take root among a people that has suffered so profoundly from it, the ground truth is this: occupying another people requires racism, and breeds it" (s. 24).

Precis som en mer oförsonlig inställning gentemot palestinierna växt sig starkare i Israel, har också det amerikanska judiska etablissemanget förändrats i mer hårdför riktning. De tidiga ledarna för amerikansk sionism – personer som Louis Brandeis och Stephen Wise – var liberala både då det gällde Israel och då det gällde amerikansk politik. De försvarade välfärdspolitik, engagerade sig för den svarta medborgarrättsrörelsen och fördömde USA:s krig i Vietnam. Idag styrs de viktigaste amerikansk-judiska organisationerna däremot av personer som ligger långt till höger på den politiska skalan och som stöder det israeliska högerpartiet Likud och dess ovilja till kompromiss med palestinierna. Beinart är dock snar att hävda att det finns en stor klyfta mellan etablissemanget och vanliga judar i USA, vilka fortfarande är liberala. I presidentvalet år 2008 fick Barack Obama 78 % av de judiska rösterna, en större andel än vad han fick bland hispanics, kvinnor eller homosexuella.

En stor del av boken går åt till att beskriva hur de hårdföra judiska lobbyorganisationerna lyckas påverka USA:s Mellanösternpolitik. Obama är, enligt Beinart, en klar liberal då det gäller Israel, men han har tvingats ge avkall på sin egen åsikt. Det mest spektakulära dramat ägde rum i maj 2011. Obama höll ett tal som inte föll den israeliska högerregeringen i smaken. Nu följde ett händelseförlopp som Beinart kallar "one of the most extraordinary humiliations of a president by a foreign leader in modern American history" (s. 151). Följande dag träffades Obama och Israels premiärminister Benjamin Netanyahu i ett mycket kyligt möte, där den senare förnedrade den amerikanske presidenten på presskonferensen efteråt. Två dagar senare talade de båda inför AIPAC, den viktigaste pro-israeliska lobbyorganisationen. Obamas tal fick artiga applåder, medan Netanayhus tal hälsades med överväldigande jubel. Ytterligare två dagar senare talade Netanyahu inför kongressen. Hans tal, som i praktiken var en tillrättavisning av Obama, avbröts 29 gånger av stående ovationer.

Obama lärde sig läxan. Sedan dess har hans uttalanden om den israelisk-palestinska konflikten varit i linje med den israeliska

regeringens ståndpunkt vilket lett till att han, enligt en israelisk journalist, är mer hatad av palestinierna än vad George W. Bush var. Det inträffade visar att den israeliska högerregeringen med hjälp av den pro-israeliska lobbyn och ideologiska fränder i det republikanska partiet förmår tvinga USA:s president att anpassa sig.

Beinart är alltså kritisk till det judiska etablissemangen i USA, men hoppfull när det gäller unga judar. De unga amerikanska judarna kan indelas i tre grupper: ortodoxa, som inte bryr sig om israelisk demokrati, sekulära, som inte bryr sig om Israel överhuvudtaget, och en tredje grupp som är starkt engagerade i judisk tro och politiskt liberala. Av olika orsaker har denna tredje grupp dock inte, enligt Beinart, tillräckligt starkt tagit strid för att Israel ska leva upp till de vackra orden i dess självständighetsförklaring som talar om att "upprätthålla absolut social och politisk jämställdhet till alla sina invånare oberoende av religion, ras och kön". Han hoppas dock och tror att en förändring är på väg.

Beinarts bok är en engagerad judes och sionists vädjan om att rädda det liberala, demokratiska och humanistiska arvet i sionismen. Det kan endast ske, hävdar författaren, genom att göra slut på ockupationen. I en värld där många "Israelvänner" villkorslöst stöder ockupationen och Israelkritiker inte bara vill underkänna Israels politik utan också dess existens, betonar Beinart att uppgiften är att lika starkt motsätta sig ockupation som försvara Israels rätt att existera som judisk stat innanför 1967 års gränser.

Svante Lundgren

■ Liv och död – en tibetansk uppfattning

Rinpoche, Songyal, *Tiibetiläinen kirja elämästä ja kuolemasta*. Redaktörer: Gaffney, Patrick och Harvey, Andrew. Övers. Saarikoski, Tuula. Otava, Helsinki 2011

Funderingar kring hur människan bör leva för att kunna nå paradiset i livet efter detta eller få en möjlighet att dö i frid, är frågor som alltid har varit aktuella bland oss människor. I den västerländska kulturen är döden dock ett mycket känsligt ämne, ofta blir talet om döden aktuellt först i den stund då döden, av olika orsaker, står bakom hörnet. I boken *Tiibetiläinen kirja elämästä ja kuolemasta* (sv. ”En tibetansk bok om liv och död”), vars introduktion är skriven av Dalai Lama, behandlar Songyal Rinpoche ett flertal olika teman om livet och döden, frågor som han anser människan borde fundera på under sin livstid. Det är alltså inte frågan om en vetenskaplig bok. Boken utgör den tredje upplagan på finska: originalversionen på engelska publicerades redan 1992. Översättningen är gjord av Tuula Saarikoski.

Rinpoche är en tibetansk lama, en religiös lärare, som även är mycket insatt i västerländsk kultur. Han jämför ofta den västerländska och österländska kulturen och behandlar såväl det positiva som det negativa i dessa bägge kulturer. Rinpoche har studerat religionsvetenskap, något som syns i hans goda kunskaper om de olika världsreligionerna.

Boken är indelad i fyra delar där Rinpoche behandlar livet, döendet och döden. Han berättar mycket om sitt eget liv, bland annat om olika människor han har träffat, vilka lärare han har haft och om de människor som har påverkat hans liv. Allt det här får boken att bli mycket personlig och eftersom han lyfter fram olika exempel från berättelser som han har hört av människor från olika kulturer och traditioner, hjälper det läsaren att förstå hans anvisningar. Trots att han har uppfostrats på ett traditionellt och ålderdomligt tibetanskt sätt strävar han efter att vara modern, och är intresserad av samhällets utveckling t.ex. inom teknologiska och vetenskapliga områden. Eftersom han har levt största delen av sitt

liv i ett västerländskt samhälle förstår han sig mycket bra på hur beroende människor i väst är av teknologi och vetenskap.

I den första delen av boken behandlar Rinpoche livet, hur livet och döden behandlas idag samt vilka skillnader det finns i synsättet på livet och döden i väst och i öst. Boken fungerar i många fall som en handbok eller guidebok för hur människan ska leva sitt liv. Oberoende vilken religion man tillhör, är det enligt Rinpoche möjligt att följa anvisningarna i boken för att antingen förbättra sin livsstil eller sitt förhållande till döden. Författaren diskuterar olika sätt eller metoder för att underlätta livet, och föreslår bland annat meditation. Begreppet *bardo* nämns vid ett flertal tillfällen, vilket belyser hur viktigt begreppet är för Rinpoche. Bardo betyder ”mellantillstånd”, ett tillstånd som man befinner sig i efter att man har dött och fram till återfödelsen. Enligt Rinpoche förekommer bardon under hela människans liv och död, och utgör vändpunkter med vars hjälp man kan nå upplysning och befria sig från den eviga återfödelsen. Det finns sex olika bardo-tillstånd, men det kan vara svårt att nå alla dessa sex, eftersom de beror på hur man har levt sitt liv. Tillstånden kallas för vändpunkter på grund av att de avgör hurudan återfödelse människan kommer att nå. Om människan har förberett sig och under sin levnadstid gjort övningar, som t.ex. meditation, ökar hennes möjligheter att nå upplysning och befrielse från återfödelsen. De som däremot inte har förberett sig för döden har svårt att uppnå en önskvärd återfödelse i mellantillstånden.

Rinpoche går djupare in i frågor som berör varför människan är rädd för döden och varför människor undviker att fundera på döden fram till sin egen bortgång. Rinpoche menar att människan under livet bryr sig endast om att ta hand om sin egen kropp, men att det här besväret till slut går till spillo i döden. Trots att det finns människor som talar om att livet fortsätter efter döden, ses döden fortfarande ofta som det slutgiltiga slutet. Rinpoche försöker därför uppmana människor att undersöka om det verkligen finns ett liv efter döden. För att göra hans anvisningar för läsaren mera tillmötesgående har han tillagt både övningar och berättelser som kan tilltala människor, oberoende vilken kultur och tradition man tillhör.

Den andra delen av boken behandlar själva dödsprocessen. Rinpoche betonar vikten av att hjälpa den döende på sin sista färd. Redan genom att vara närvarande är man till stor hjälp enligt Rinpoche. Det är viktigt att man inte beter sig annorlunda inför den döende, utan att man är sig själv och fungerar som en vän. Det är också viktigt att uppföra sig förståndigt och eventuellt försöka uppmuntra den döende. Rinpoche behandlar genomgående vad personen som är närvarande vid en dödsupplevelse borde notera för att kunna vara till hjälp för den döende. Han ger inte endast anvisningar för hur man ska bete sig i närheten av den döende, utan även till dem som har det svårt att fortsätta sitt liv efter att en kär person har lämnat det världsliga livet.

I den tredje delen koncentrerar sig Rinpoche på att berätta vad som händer efter döden och vid återfödelsen. Denna del tar dock inte mycket utrymme, eftersom han fokuserar mera på livet och accepterandet av döden, inte så mycket på vad som händer efter dödsprocessen. Även om han försöker ge en allmän bild av och förståelse för döden lyckas han inte dölja sin religiösa inriktning. Ibland får man eventuellt den bilden att han försöker påverka läsarens syn på döden genom att betona den tibetanska buddhismens syn. Men knappast har han heller haft för avsikt att dölja sin religiösa övertygelse. Läsaren kan därmed tolka författaren och hans tankar på olika sätt.

I den fjärde och sista delen av boken, återgår Rinpoche till bardo-lärorna. Han nämner också situationen i Tibet och berättar om skrivprocessen bakom boken. Rinpoche visar i boken tydligt sin glädje över att de österländska lärorna och fenomen som t.ex. yoga har lyckats inta en speciell plats i det västerländska samhället och att intresset för dessa inte heller har minskat.

Man behöver varken vara religiös eller specialist på buddhism för att kunna läsa och förstå *Tiibetiläinen kirja elämästä ja kuolemasta*. Boken behandlar frågor om livet och döden som jag själv ofta har funderat på och som jag med åldern troligtvis kommer att göra oftare. Rinpoche ger en annorlunda syn på de här frågorna, som kanske inte så många människor i väst är bekanta med sedan tidigare. Detta utgör också orsaken till varför Rinpoche har skrivit boken: för att kunna ge sin egen syn och ett österländskt alternativ som kan fungera som en motsats till eller som ett alternativ till

den kristna synen på livet och döden i den västerländska kulturen. Eftersom Rinpoche både erbjuder anvisningar, råd och delvis fakta, är det inte så underligt att texten fortsättningsvis är populär och väcker intresse och diskussioner även 20 år har förflutit sedan boken utgavs för första gången.

Jonas Kujanpää

Medverkande

Jonas Kujanpää, TK, studerande i religionsvetenskap vid Åbo Akademi (jonas.kujanpaa@abo.fi)

Antti Laine, forskardoktor i idrottssociologi vid Jyväskylä Universitet (antti.laine@jyu.fi)

Mikael Lindfelt, docent och akademilektor i systematisk teologi vid Åbo Akademi med idrottsforskning som särintresse (mikael.lindfelt@abo.fi)

Svante Lundgren, forskare i judaistik vid Lunds universitet (Svante.Lundgren@teol.lu.se)

Judith Meurer-Bongardt, FD, forskare och universitetslärare, Institut für Germanistik, Vergl.

Literatur- und Kulturwissenschaften, Universität Bonn (judithmb@uni-bonn.de)

Ingrid Nylander, kandidat i religionsvetenskap vid Åbo Akademi (ingrid.nylander@abo.fi)

Kenth Sjöblom, FL, Överinspektör, Riksarkivet i Helsingfors (kenth.sjoblom@kotiportti.fi)

Jan Wickman, PD med forskningsintressen inom sociologisk könsforskning, könsgränser och representationer av maskulinitet (jfwickman@gmail.com)

Mia Österlund, docent, universitetslärare i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi (mia.osterlund@abo.fi)